

YENİ CEZA MUHAKEMESİ KANUNU (YCMK) KARŞISINDA CEZA ADALETİ SİSTEMİNİN -de facto- GÖRÜNÜMÜ VE SOSYOLOJİK ÇIKMAZLAR

Mustafa Tören YÜCEL*

Yeni Bir Ceza Usulü Gereği (!?)

Alman orijinli ceza muhakemesi kanunu¹ yerine yeni bir “ceza muhakemesi kanunu” vaz etmenin(!) ne derece gerekli olduğu konusu acaba ayrıntılı olarak değerlendirildi mi? Yürürlükte bulunan sistemin de-facto işleyişine yönelik ne tür analiz çalışmaları bir değişim ihtiyacına işaret etti? Değişimin total olması yerine istinaf ve YTCK (Yeni Türk Ceza Kanunu) nedeniyle Fransa/Almanya örneğinde olduğu gibi kısmi değişiklikler yapılması mümkün olamaz mıydı? Total bir değişimde hedeflenen temel amaçlar nelerdi? Kanunun genel gerekçesine bakıldığında, soyut irdeleme ve karşılaştırmalı usul hukuka yapılan atıflar dışında ülkemize özgü -salt %30’luk beraat oranı dışında- ne türden analizler bu yeni kanuna dayanak olmuştur?² Bu kanunla “itham oranında” son kırk yıldır sağlanamayan bir azalma sağlanabilecek midir?³ Yine her yıl geniş kapsamlı af gibi beliren zamanaşımı nedeniyle düşme sayısında belirli bir oran hedeflendi mi?

AİH Mahkemesi’nde ülkemiz mahkumiyetine neden olan makul süre taşmaları acaba makule indirilebilecek mi? İlk derece mahkemeler ile Temyiz arasında yer alacak “istinaf”la yargılama sürecindeki “sürat” mi gerçekleşecek? Sistemde artan iş yükünü azaltmada diversion/ itham pazarlığı tedbiri olarak “uzlaştırma”/ “etkin pişmanlık” ne derece etkili olacaktır? Bu kurumların öğreti ve adliye kültüründe alt yapısı oluşturulmadan spon-tan etkinliği beklemek ne derece gerçekçidir? Ceza Kanunu’nda yer alan “kabahatlerin” de-kriminalize edilmesi sonucu sistemdeki iş yükü, özellikle

* Çankaya Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Sosyolojisi ve Hukuk Felsefesi Ana Bilim Dalı Başkanı

¹ Almanya Federal Cumhuriyeti Ceza Muhakemesi Kanunu (N. Kunter’in Önsözü) (Çev. F. Yenisey) Yarı Açık Cezaevi Matbaası, Ank., 1979. Ayrıca bkz., *Council of Europe, Historical Research on Crime and Criminal Justice*, Strasbourg, 1985.

² J. Pradel, *Çağdaş Sistemlerde Karşılaştırmalı Ceza Usulü* (Terc. S. Dönmezer) Beta, Kasım 2000; TBMM Ceza Muhakemeleri Usulü Kanunu Tasarısı ve Adalet Komisyonu Raporu (1/535, 1/292) .

³ M. T. Yücel, *Hukuk Sosyolojisi*, Ank. 2004, s. 309.

metropol kent adliyelerinde ne derece olacaktır? 2010 yılı metropol adliyelerini için yapılan iş yükü tahminleri⁴ karşısında bu beklenen etki kayda değer olabilecek mi? İş yükünde ciddi nicelikte bir azalma isteniyorsa, kolluk evresinde diversion sağlayıcı tedbirlere, İngiltere örneğinde olduğu gibi “*kolluk ihtiarına*”, neden yer verilmedi? Daha da önemlisi, savcılıkta “*kanunilik ilkesi*” yerine “*maslahata uygunluk/takdirilik ilkesine*” geçiş sağlanmayıp, karma bir sistem doğrultusunda, “*etkinlik pişmanlık*”a özgü cezaya hükmedilmeyecek haller için “*kovuşturulmaya yer almadığına*” karar verilmesi yöntemi neden yeğlendi? Öte yandan, şüpheli/sanık ile mağdur arasında bozulan dengeyi⁵ yeniden oluşturmak üzere mağdur lehine getirilen yeni hükümlerin sosyal gerçekleşmesi koşulları hazırlandı mı? YTCK (Yeni Türk Ceza Kanunu m. 61-62) ile ağırlıklı olarak gündeme gelen suçlu hakkında psiko-sosyal anket hazırlanması ve hükümlülerin gözetimli erteleme/denetimli serbestiye (probation) tabi tutulması için, iş yüküne oranlı personel sayısının de facto gerçekleşmesi doğrultusunda kaç yıla gereksinme olduğunun planlaması yapıldı mı?⁶ Personel ile iş yükü arasında etkin bir işlev görmeye elverişli bir oran kurulmadığında bazı kurumların de-jure varlığının biçimsel olmaktan öteye gidemeyeceği düşünülmedi mi? Veya bu türden bir gerçek 647 sayılı Cezaların İnfazı Hakkındaki Kanun’da (1965) yer alan erteleme hükmünün son 39 yıllık uygulamasında görüldüğü üzere “*negatif bir hal*” saptanmadığından ertelemeye hükmedilmesi gibi biçimsel otomatığın devreye girmesinde görülmedi mi? Gerçeğin daha somut bir göstergesi olarak, 11-14 yaş grubu hükümlü çocuklar için 26 yıldır uygulama olanağı bulunamayan bu kurumun 15-18 yaş grubu ile birlikte yetişkinleri de kapsar şekilde uygulanabileceğini düşünmek illüzyon değil midir? En son olarakta tüm bu değişikliklerin getireceği mali yükün ne olacağı saptandı mı? İşte bu soru cümlelerini şimdilik noktalarak YCMK’yla yapılan düzenlemelerden özgün olanların sistem analizi bağlamında olası etkilerini irdeleyelim.

Ceza Usulüne İlkesel Yaklaşım ve Görüntü

Ceza usulüne özgü karşılaştırmalı bir incelemede, usul sistemlerin- de

⁴ M. T. Yücel, *Türkiye’de Yargının Etkinliği*, Ank. 2001, s. 95.

⁵ M. T. Yücel, “Hukukun Sosyal Teorisi” *TBB Dergisi* S. 52 Mayıs/Haziran 2004 s. 118-133.

⁶ Gözetimli erteleme (probation) ceza sistemimize YTCK (m. 51-5/2004) ile girmiş olmayıp, 2253 Sayılı Çocuk Mahkemelerinin Kuruluşu, Görev ve Yargılama Usulleri Hakkında Kanun’un (1979) 29-30. maddeleriyle ön görülmüş olmasına karşın 26 yıllık uygulama evresinde bu kurumun Anglo-Sakson/Kıta Avrupası düzeyinde tek bir uygulamasına tanık olunamamıştır. Probation kurumunun ayrıntılı analizi için bkz., M. T. Yücel, “ABD’de Yetişkin Suçlulara Tatbik Edilen Deneme Müessesesi (Probation) Tetkik ve Tahlili ve Bu Müessesenin Türk Ceza Hukukuna İntikali İmkânı”, *Adalet Dergisi*, s. 11-12, 1965, s.1313-1327.

amaç-ilkeler açısından birlik olmasına karşılık araçlar açısından bu birliğe tanık olunmamaktadır. Örneğin; Avrupa Kıtası'nda suçsuzluk karinesi ilkesinde bir uzlaşma sağlanabilmesine karşın bu konudaki teknikler ve özellikle hakim ve tarafların rolü bakımından sistemlerin birbirinden ayrıldığı görülmektedir.

Genelde, ECMUK'ta (Eski Ceza Muhakemeleri Usulü Kanunu'nda) 27 kez yapılan değişikliklerle, hukuk düzeninin, masumluk karinesi, savunma hakları gibi temel ilkelerine zarar vermeksizin/ihlal etmeksizin ceza adaleti sürecinin ritminin olabildiğinde hızlandırılması hedeflenmiştir. Sürat herkesin (mağdur, suçlu ve halk) yararına olan ilkesel bir değerdir. Mağdurun psikolojik tatmini yanında maddi/manevi zararlarının zamanlıca giderilmesi, masum bir zanlının kısa zamanda aklanabilmesi, itham edilmekten kurtulmasını sağlayıcı kanıtlara ulaşılabilmesi, potansiyel suçlular için caydırıcı olabilmesi ve halk katında cezaların genel önleme işlevine etkinlik kazandırılmasıdır.

Hazırlık evresinin açılmasına hemen/otomatik olarak girilmemesi sistemde etkinlik bakımından gereklidir. Sistemin ilk cümle kapısında ayıklama işlemi (case screening) yapılarak, "makul şüphle" olmadığına soruşturma açılmamalıdır. İşte takip, soruşturma ve ayıklama işlevini içeren bu evreye geçiş insan hakları ve dava ekonomisi bakımından önemli olduğu kadar de facto vatandaşlara bahşedilen hürriyetlerin bir ölçeri/turnusolu olmaktadır.

Bu evrede, soruşturma konularının neleri kapsamı gerektiği, maddi konu ve kusurluluk/sorumlulukla yetinmeli midir? Yoksa soruşturma, şüphelinin/sanığın kişilik unsurlarını da kapsamalı mıdır? sorusu gündeme gelmektedir. Anglo-Sakson sisteminde kriminolojik gözlem raporu/psiko-sosyal anket (gerichtshilfe)/(pre-sentencing report) hazırlanmasına hüküm (guilty) sonrası imkan varken Alman orijinli usul sistemimizde, savcılık, araştırmalarını ceza kanununa göre yaptırımın belirlenmesi için zorunlu öğelerin bulunması hususunda (YTCK 61-62) geniş kapsamlı bir kişilik araştırmasına hemen başlanılmasını gerektirmektedir. Sosyal anketin uygulamada dikkat çekecek şekilde genişletildiğine tanık olduğumuz Almanya (StPO 160-3) örnek alınarak Cumhuriyet Savcısı (YCMK 161/CMUK 153 "her türlü araştırmayı yapabilir") şimdilik ağır cezalı işlerinde ruhsal patoloji örneği sergileyen şüpheliler/sanıklar (mükerrir, itiyadi, suç meslek edinen kişi veya örgüt mensubu suçlu) hakkında psiko-sosyal anket hazırlanmasına soruşturma işlemleri sırasın-

⁷ (6)mükerrir hakkında cezanın infazından sonra denetimli serbestlik tedbiri uygulanır.

(9) Mükerrirlere özgü... cezanın infazından sonra denetimli serbestlik tedbirinin,

da koyulmalı;⁷ ve hürriyeti bağlayıcı cezaya mahkumiyet halinde anket raporu infaz kurumuna gönderilmelidir. Ne var ki, en azından probati-on gibi bir kurum için sine qua non olan psiko-sosyal anketin ne derece önemli olduğu bilinmediğinden YCMK'un "genel" ve "madde gerekçeleri" ile Adalet Komisyonu Raporu'nda hiç değinilmediği görülmektedir. İnsan ancak yaşadığı kadarını, gerçek yaşamında veya rüyalarında yaşadığı kadarını görebilmektedir. Soyut kavramlarla özlenen/yaşayan hukuka varılamayacağına tanık olduğum son kırk yıllık deneyimim, "kriminoloji" ve "hukuk sosyoloji" derslerinin hukuk fakülteleri için ne kadar önemli olduğunu(!) göstermektedir.

Soruşturmayı yürüten birimlerin eyleycilere egemen olan üç temel ilke ise şöyledir; etkinlik, sürat ve dürüstlük/hakkaniyettir. Bu kavramların içerikleri özet olarak, etkinlik –yasal amaçları gerçekleştirmek kadar kamu güvenliğini artırmak üzere eldeki kaynakların ekonomik şekilde kullanılması; bu doğrultuda savcının tüm araştırma işlemlerine, fiillere başvurabilmesi; ekip çalışması, görev analizlerinin yapılması, iş türlerine göre uzmanlaşma; adliyelerde can güvenliği sağlanması ve gereksiz yere kamu davası açılmaması; sürat- just in time'in işlerliği, işlerin hızlandırılmasını sağlayıcı hükümler ve teknoloji katkısıyla süratın sağlanması; tutuklama süresinin ve sayısının olabildiğince azaltılması; dürüstlük ise-şüpheli/sanığın leh ve aleyhinde soruşturma ve araştırma yapılması gereğine işaret etmekte; AİHS'nin 6. maddesinde "her kişinin davasının dürüst olarak görülmesini istemek hakkına vurgu yapılmakta; ahlakın hukuku öncelle-mesi ile soruşturma organlarının kanıtları ahlaka saygınlık içinde toplanması gereği belirmektedir.⁸ Özetle, bilimsel, normatif, teknolojik ve ahlaki kültür kullanılarak yargılama sürecinin gerçeği yakalama gücünü artırmayı he-defleyen yargısal hümanizme odaklanılmalıdır.

Kamu davası öncesi ayıklama işleminde "yeterli belirti" ölçütünden "ye-terli kanıt" a geçilmiş iken, YCMK'yla da "yeterli şüphe" ölçütü vaz edilmiştir. Bu değişimlerle, uygulama kültür ve refleksinin oluşmasının önemli ölçüde aksayacağı göz ardı edilmiştir. Nitekim, 1929 yılına kadar elli yıl yürürlükte kalan 1879 tarihli Fransız orijinli "Usulü Muhakematı Cezaiye Kanunu"ndan çok farklı olan Alman orijinli CMUK uzun süre eski alışkanlıkların etkisinde

itiyadi suçlu, suçu meslek edinen kişi veya örgüt mensubu suçlu hakkında da uy-gulanmasına hükmedilir (TCK 58).

(3) Cezası ertelenen hükümlü hakkında, bir yıldan az, üç yıldan fazla olmamak üzere, bir denetim süresi belirlenir...

(5) Mahkeme, denetim süresi içinde hükümlüye rehberlik edecek bir uzman kişiyi görevlendirebilir... (TCK 51).

⁸ M. T. Yücel, *Hukuk Felsefesi*, Ank. 2005, s. 131; D. Özlem, "Ahlak Hukuku Önceler" *Hukuk Felsefesi ve Sosyoloji Arkivi* 4 (İst. Barosu) İst. 2002, s. 20.

kalarak sistemine ters düşen bir biçimde yorumlanmıştır(!)

Her şeyden önce, kamu davası açmak için “yeterli belirti” yerine getirilen “yeterli delil” ölçütü istenilen işleve kavuşturulamamıştır. Bunun en belirgin nedeni ise, savcılara güven duyulmamasıdır. Bu duygu adliye kültürümüzün yerleşik bir özgedir. Bu durum, savcılarının ciddi bir hazırlık işlemini yapmaksızın kamu davası açması tutumu ile beslenmektedir. Nitekim, adalet müfettişlerince 1986 yılı Ankara Cumhuriyet Savcılığı denetiminde, hazırlık soruşturmalarının tamamına yakın bir kısmının zabıtaya yaptırıldığı, derdest 31074 hazırlık evrakından yalnızca 732’sinin (% 2.3) savcılarca tahkik işlemine tabi tutulduğu saptanmıştır.

Ülkemizde, yeterli delil ölçütüne göre dava açma tekeli elinde bulunduran savcılarının bu ölçüte ne derece işlerlik kazandırdığı somut veriler (beraat oranları) ışığında kuşkuyla görülmektedir. Bu ölçüt, savcılarını kamu davası açılması için gereken “yeterli delil” için objektif bir değerlendirme yapma imkanı bulamadıklarından mı yeterli bir işleve kavuşamamıştır? Yoksa önceden kamu davası açılmasına egemen olan “yeterli belirti” ölçütünün yarattığı kültür ve davranış tutumu karşısında “yeterli delil” işlevden yoksun mu kalmaktadırlar?

Kuşkusuz, savcılar, her sanık için yapılan suç isnadına ilişkin mahkumiyete yönelik gerçek bir beklentiyi besleyecek yeterli delil olduğu konusunda tatmin olmalıdırlar. Savcılar, savunmanın görüşlerini de göz önüne alarak tezlerinin nasıl etkileyeceğini de göz önüne almalıdırlar. Kuşkusuz, mahkumiyete ilişkin gerçek bir beklenti olup olmaması “objektif bir test” niteliğindedir. Bu test, mahkemece, hukuka uyarlı ikame edilen leh ve aleyhteki delillerin değerlendirilmesi sonucu büyük bir olasılıkla sanığın mahkumiyetine karar verilmeyeceği anlamına gelmektedir.

Cumhuriyet Savcılarını kamu davası açarken yeterli delil olup olmadığına karar verirken, delillerin kullanılıp kullanılmayacağı ile güvenilirliğini de göz önünde bulundurmalıdırlar. Bazı davalardaki sözde deliller ilgiyi çekmezken, bazı davalardaki delillerde, ilk algılandığı gibi güçlü olmayabilir. İşte bu nedenle kamu davası açılması sürecinde yanıtlanması gereken sorular şunlar olmalıdır; delil mahkemede kullanılabilir mi? Delilin mahkemede kabul görmemesi olasılığı var mı? Bazı ceza usulü kurallarının ilgili delilin hükme esas alınamayacağını emretmesi (CMUK m. 238, 254-2/YCMK m. 217-2.) karşısında, delilin elde edilmesi şekli veya dolaylı tanık ifadesi nedeniyle delil mahkemece reddedilecek mi? Bu durumda, gerçekçi bir şekilde mahkumiyete götürücü nitelikte diğer deliller var mı? Delil güvenilir mi? Suç itirafı örneğinin sanığın yaşı, zeka derecesi veya anlama gücü olmayışı nedeniyle güvenilirlikten yoksun mudur? Tanığın özgeçmiş göz

önüne alındığında savcılığın davasını zayıflatma olasılığı var mı? Tanığın saikinin karanlık olması veya sabıkasının bulunması, kendisinin davaya yaklaşımını etkileyebilir mi? Tanığın kimliği sorgulandığında, elde edilen kanıtlar yeterince güçlü mü? Ne var ki, savcılar, kullanabilecekleri veya güvenilirliği konusunda emin olmadıkları kanıtları da göz ardı etmemelidirler.

İşte, savcılar kamu davası açılması sürecinde yer alan “*yeterli delil*” ölçütüne işlerlik kazandırmak üzere sanık hakkında mahkumiyet beklentisi olup olmadığını test ederken şimdiye dek sözü edilenleri özenle irdelemelidirler. Özetle, kanıtları kamu davasını açmak hususunda yeterli sayılıp sayılmayacağını savcılar takdir edecektir. Şimdi “*yeterli kanıt*” ölçütü oturmadan terimlerle oynayıp, “*yeterli şüphe*” denilmesinin ne anlamı olabilir ki?

Yazarın son on beş yıldır kamu davası açılmasındaki enflasyonist eğilim karşısında sistem eyleycilerine yönelik kültürel değişim girişimlerinden istenilen sonucun alınamaması, yine 1937 yılında evrakı zarftan tek telli dosyaya koyma sistemine yeni bir biçim vermek için on yıl önce geliştirdiğim yeni dosyanın Rize C. Savcılığı dışında kullanılmaması kültürel değişimin ne derece olduğunun en somut göstergeleridir.

YCMK’yla yeterli şüphe oluşturacak delil elde edilmemesi/kavuşturma olanağının bulunmaması hallerinde “*kavuşturmaya yer olmadığına*”/ “*takipsizlik*” (nolle prosequi) karar verilmesi ön görülmüştür (YCMK m. 172/StPO⁹ 170-2). Gerçekte olması gereken, suç eylemi hakkında şüphe olmayışı nedeniyle soruşturmaya son verilmesi, soruşturmanın nihai sonuçlarının dayandığı temelleri göz önüne alındığında “*son duruşma*”da şüphelinin beraat olasılığı mahkumiyet olasılığından daha yüksek olduğunda suç eylemi hakkında şüphe olmadığına var sayılmasıdır. Geleneksel adliye kültüründe savcılara özgü böyle bir takdir değerlendirmesinin yeri olmadığı vurgulanmakta, savcılığın genelde ayırıştırıcı olarak katalizör olma dışında bir işlevi olmadığı izlenimi edinilmekte ise de, YCMK’da “*kavuşturmaya yer olmadığı*” kararına itiraz üzerine ağır ceza mahkemesi başkanı değerlendirmeyi yaparken kamu davasının açılması için yeterli nedenler bulunup bulunmadığına bakması (m. 173-3) istenilmektedir.

Savcılık soruşturma evresinde, yukarıda değinildiği üzere, tarafsız bir makam olarak suçlandırmaya yöneltici gerçekler ile şüpheli hakkında kavuşturmaya yer olmadığını gerektirecek gerçekleri de soruşturmak (şüphelinin leh ve aleyhindeki delilleri toplamak) ve şüphelinin haklarını korumak zorundadır (YCMK m. 160-2/ StPO 160-2/ Alman Ceza Usul Ka-

⁹ Alman Ceza Muhakemesi Kanunu.

nunu). Bu hükmün gereği olarak şüpheli soruşturmaya konu olan itham hakkında dinlenmek ve savcılığa nihai karara varılma öncesi ek kanıtların göz önüne alınmasını istemek hakkına sahip bulunmaktadır.¹⁰

Ön soruşturma savcının egemenlik alanı ise, duruşmada hakim in egemenlik alanıdır. Hakim veya mahkeme başkanı, duruşmayı hazırlamakta (YCMK 175) yönetmektedir (YCMK 192-1, 203). Hakim gerçekleri arayış sürecinde maddi hakikati kendi girişimi ile bulmak zorunda (CMUK 237/ StPO 244-2) olup, bu süreçte Savcılık, sanık veya sanık avukatınca sunulan veya istenilen kanıtlarla sınırlı değildir. Bu saptama, ceza usulünün “*inquisitorial*” (tahkik sistemi) olarak nitelendirmenin nedenini oluşturmaktadır.

Hükmedilecek ceza yaptırımı/güvenlik tedbirine ilişkin olarak, hakim Savcılık ve sanığın istemleri ile bağlı değildir (Mülga CMUK 197/ StPO 206). Savcının isteminden daha ağır bir ceza olabileceği gibi sanık ve avukatın isteminden daha hafif bir cezada olabilir.

Savcılık, sanık ve avukatı ile “*katılan*” duruşmada haklarını kullanarak aktif bir rol alabilirler. Önemli sorun adliye kültürü ve metropol adliyelerinde ağır iş yükü altında bulunan hakimlerin buna izin verip vermeme leridir. Savcılık ön soruşturma evresinde olduğu gibi duruşmada da sanık lehine olan yanları dile getirmek zorundadır. Savcı kanıtlar mahkumiyet için yeterli görülmediğinde sanığın beraatını da isteyebilir, sanık lehine kanun yollarına başvurabilir (YCMK 260-3). Yine tüm sorun, savcılarda bu türden bir uygulama refleksinin gelişip gelişmediğidir(!?)

Yargılamada kanıtların değerlendirilmesi hakim in takdirine bırakılmış tır (“*kanıtların serbestçe takdir edilmesi/vicdani kanıt serbestisi*” ilkesi) (YCMK 216/ STPO 261). Hakim hiçbir yasal düzenleme ile sınırlı olmaksızın sadece mantık kuralları, deneyim ve özellikle bilimsel deneyimin sağladığı ilkelerle bağlı bulunmaktadır.

Duruşmaya, ara verilmeksizin devam edilerek hüküm verilir ve ilke olarak duruşmanın makul sürede bitirilmesi ön görülmüş (YCMK 190), belli bir süreye yer verilmemiştir. Avrupa ülkeleri usul yasalarında ki düzenlemelerde aynı şekildedir.

Davaların hızla sonuçlandırılması, tutuklu kişilerin makul süre içinde yargılamayı isteme hakları, anayasal norm olarak hukuk sisteminde yer

¹⁰ Hazırlık evresinde gereksiz yere kamu davası açılmasını önlemek üzere özellikle metropol kent adliyeleri Cumhuriyet Savcılıklarında tüm iddianamelerin en kıdemlilerden oluşan bir ekip tarafından kontrol edilmesinin kurumlaştırılması “*a cul de sac*” bir gereksinme olmuştur.

almış, hızlı yargılama kavramı adaletin bir gereksinmesi olarak Anayasa 36, 141 ve Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin iki maddesinde ifade edilmiştir;¹¹ birincisi, "her tutuklu sanığın makul bir süre içinde yargılanması veya usul çerçevesinde salıverilmesi" gereğini belirten 5-3 maddesi; ikincisi de, her kişinin "davasını makul süre içinde görülmesi" hakkına sahip bulunduğunu içeren 6-1 maddesidir. Kuşkusuz, süratin, acelecilik ile aynı şey olmadığı bilinmelidir. Önemli olan doğru karar verilmesi; akrep ve yelkovanın doğru şekilde çalışmasıdır.

Kuşkusuz, yargılama süresinin makul süre ötesinde gereğinden fazla uzaması halinde anılan Sözleşme ve Anayasa hükümlerine aykırı hareket edilmiş olacaktır. Sistemde eyleyicilerden kaynaklanan genel bir gecikme yanında tikel davalarda makul sürenin saptanması açısından " tarafların davranışları" ve "davanın karmaşıklığı" önemli öğelerdir. Özellikle, yargılamanın uzamasında müvekkili açısından yarar gören bir avukat, bilgi, beceri ve retorik ölçüsünde "hız kesici" olabilir.

Davanın normal süresini belirlemede önce genelde işlem/işlemlerin yapılması için belirlenen sürelerin başlangıç ve bitiş tarihlerine bakılmalıdır. Bu süreler göreceli olup, öznesine göre değişmektedir. Mağdur için süre suçun işlendiği andan başlarken, kolluk için ihbar/yakalama anından itibaren başlamaktadır (YTCK 66). Mahkeme açısından ise davasının açıldığı tarihten itibaren geçen süreler hesaplanmaktadır.

Ceza mahkemelerinde 1998 yılında kesinleşen kararlardaki toplam ortalama yargılama süresinin (gün) mahkeme türü ve evreler itibariyle dağılımına aşağıdaki tabloda yer verilmiştir.

1998

Mahkeme Türü	Savcılık	İlk Derece Mahkemesi	Yargıtay Başsavcılığı	Yargıtay Dairesi	Toplam Gün
DGM	735	380	193	253	1561
Ağır Ceza	159	368	193	47	767
Asliye Ceza	89	337	90	37	553
Sulh Ceza	35	132	85	60	312

Öte yandan, suç tarihi göz önüne alınarak, suç tarihi-iddianame/iddianame-hüküm/hüküm-kesin hüküm/suç tarihi-kesin hüküm arasında geçen sürelerin saptanmasına ilişkin ilk çalışma tarafımızdan 1990

¹¹ M. T. Yücel, "Tutuklama-Uluslararası Bir Yaklaşım", *Adalet Dergisi* (Mart-Nisan 1988), s. 168; M. T. Yücel, "Ceza Adaleti Sisteminin Sadeleştirilmesi ve Etkinleştirilmesi" *Adalet Dergisi* (Eylül-Ekim 1987), s. 123.

yılında Adli Sicil ve İstatistik Genel Müdürlüğü veri tabanında, 1989 yılında kesinleşmiş ceza mahkumiyetlerinden 133.323 adet ceza fişinin taraması ile yapılmıştır. Mahkeme türlerine göre anılan evrelerde geçen süre ortalamalarına (gün olarak) aşağıdaki tablolarda yer verilmiştir.

<u>Mahkeme Suç-Karar Karar-Kesinleşme Suç- Kesinleşme</u>			
DGM	479	135	558
Ağır Ceza	655	132	729
Asliye Ceza	428	118	482
Sulh Ceza	440	118	495

Bu sürelerden yalnızca suç-kesinleşme kesiti alınarak aylar itibariyle sonuçlandırılan ceza davalarının mahkeme türlerine göre yüzde dağılımı ise aşağıda sergilenmiştir:

----- Aylara Göre Dağılım-----												
Mahkeme	6	12	18	24	30	36	48	60	72	84	96	108
DGM	3.4	25.5	27.0	20.1	15.9	2.2	3.3	2.2	0.4	--	--	---
Ağır Ceza	14.5	20.2	16.3	11.8	8.4	6.3	8.7	5.3	3.4	2.8	1.5	0.2
Asliye "	27.7	27.4	15.2	9.7	5.0	4.0	5.1	2.9	1.5	0.7	0.3	0.1
Sulh "	25.4	28.6	14.7	9.9	5.3	4.4	5.3	3.1	1.7	0.6	0.2	0.1

Bu tablodaki verilerin incelenmesi sonucu, DGM’de suç tarihi ile kesinleşme tarihi arasında geçen süre bakımından yoğunluğun 12-18 ay arasında olduğu; davaların %91.2’sinin 30 aydan az sürede, ağır ceza mahkemelerinde de yoğunluğun 12-18 arasında bulunduğu ve davaların %86.5’inin 48 aydan kısa bir sürede sonuçlandırıldığı; asliye ceza mahkemelerinde ise yoğunluğun 6-12 aylık sürede yer aldığı bu mahkemelerdeki davaların %89.1’inin ise suçun işlendiği tarihten itibaren 36 aydan az sürede sonuçlandırıldığı; sulh ceza mahkemelerinde de yoğunluğun 6-12 ay arasında yer aldığı ve bu mahkemelerdeki davaların % 88.8’i 36 aydan az sürede sonuçlandırıldığı görülmektedir.

İstatistik analizlere dayalı olarak ilk derece ceza mahkemelerdeki ortalama yargılama süresi (M) dağılımına bakıldığında 1986-1997 yıllarına ait veriler aşağıdaki tabloda sergilenmiştir;

Mahkeme	1986	1987	1988	1989	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997
DGM	127	144	137	165	184	168	203	250	269	305	341	302
Ağır Ceza	332	313	244	256	267	243	233	239	246	263	306	335
Asliye Ceza	276	266	244	260	271	258	282	301	288	320	331	312
Sulh Ceza	158	174	122	180	175	160	140	123	114	118	115	149

$$\text{Ortalama yargılama süresi} = (2X+Y-Z)/(Y+Z) * 360$$

X = Geçen yıldan kalan dava sayısı

Y = Yıl içinde açılan dava sayısı

Z = Karara bağlanan dava sayısı

Bu tabloya göre süreler, DGM ve asliye ceza mahkemelerinde iş artışına paralel olarak önemli derecede artmıştır. Tüm iyileştirici tedbirlere karşın aşağıdaki tabloda yer alan istatistik verilerinde fazlaca bir artış olmadığına bile, istinaf mahkemeleri devreye girdiğinde makul süreyi aşan yargılamaların ürkütücülüğü aklı gelmektedir. Konuya ortalama yargılama süresi ötesinde sayısal açıklık getirmek üzere aşağıdaki tabloda 1995/2000 yıllarında çıkan ceza davalarının açılış yıllarına göre dağılımına yer verilmiştir.

Ceza Mah.	1995										
	Açılış Yılları					Çıkan					
	1991 ve öncesi		1992		1993		1994		1995		Toplam
		%		%		%		%		%	
Ağır Ceza	977	2.7	863	2.4	2407	6.6	10929	29.9	21377	58.5	36553
DGM	22	0.3	99	1.3	625	8.4	2896	39.1	3768	50.9	7410
Asliye	15335	4.0	12300	3.2	30048	7.7	124752	32.1	205789	53.0	388224
Sulh	5858	1.5	4774	1.2	11355	2.9	56454	14.3	15144	80.1	393585

Ceza Mah.	2000										
	Açılış Yılları					Çıkan					
	1996 ve öncesi		1997		1998		1999		2000		Toplam
		%		%		%		%		%	
Ağır Ceza	2606	5.6	1967	4.2	4366	9.4	13673	29.3	24006	51.5	46618
DGM	167	3.5	135	2.8	359	7.5	1631	34.1	2487	52.0	4779
Asliye	30046	5.7	25974	4.9	61005	11.6	182171	34.6	226915	43.1	526111
Sulh	7100	1.6	6566	1.5	18369	4.2	92976	21.2	314579	71.6	439590

Görülen odur ki, çıkan davalar arasında beş yıl ve öncesi açılmış dava oranları 1995/2000 yıllarında ağır cezalı (% 2.7/5.6) ve asliyelik işler (% 4/5.7) bakımından artarak küçümsenmeyecek bir orana ulaşmıştır. Bu gruptaki davalarda yargılama süresinin uzunluğu ve bazı davaların zaman aşımından düşmesi adalete güveni zedeleyici bir niteliğe bürünmüştür. Konuya tarihsel boyutta bakıldığında aflar/düşmeler nedeniyle dalgalanmalara karşın beraat oranında düşme dışında fazlaca değişen bir şey olmadığı görülmektedir. Nitekim 1959 yılında çıkan davaların TCK ve özel kanunlara göre açılış yılları dağılımına aşağıda yer verilmiştir.

		1959								
	1955 ve öncesi %	1956 %	1957 %	1958 %	1959 %					
TCK	10831	10.2	9292	8.8	18909	17.8	41976	39.6	25014	23.6
Özel	3807	5.1	2781	3.7	7259	9.7	37090	49.7	23750	31.8
Toplam	14638	8.1	12073	6.7	26168	14.5	79066	43.8	48764	27.0

1959 yılındaki % 23.88 olan beraat oranı ortalamasının son yıllarda %17.66'ya düştüğü görülmüştür. Ne var ki, mahkumiyet oranının İngiltere'de % 90.3 (1995) İsveç'te % 94.7 (1992) Fransa'da % 98.9 (1992) ve Japonya'da % 99.9 (1994) olduğu göz önüne alındığında; Türkiye'de beraat oranının çok daha aşağıya çekilmesi gerekmektedir.¹²

Dava yönetimi bağlamından özellikle ağır ceza mahkemesine gelen işler bakımından kamu güvenliği ve korunması açısından önem arz eden işlerin sınıflandırılarak, önem derecesi yüksek olanlara öncelik verilmesi yöntemine işlerlik kazandırılması rasyonel bir çözüm olacaktır (ECMUK 206, 2; Differentiated Case Management). Kuşkusuz, kaldırılan DGM'lerin varlık nedeni de bu yöntemde saklı bulunmakta olup, ağır cezalı işler için bu yöntem geçerliliğini korumaktadır.

Yargılama süresinin kısaltılmasını sonuçlandıracak tedbirlerin olası riski de göz ardı edilmemelidir. Genelde bu tedbirler ilk derece mahkemesi hakimine çoğu işlerin belli bir sürede karara bağlanmasına elverişli ve bu hal

¹² M. T. Yücel, *Hukuk Sosyolojisi*, Ank., 2004, s. 106.

2000 yılı verilerine göre ceza mahkemesi türü itibariyle beraat/mahkumiyet yüzde oranları dağılımı

	DGM	Ağır Ceza	Asliye Ceza	Sulh Ceza	Çocuk	Toplam
Beraat	34.9	32.9	33.3	12.6	17.8	24.8
Mahkumiyet	65.1	67.1	66.7	87.4	82.2	75.2

de etkinlik ve verimliliğin arttığı izlenimi doğurursa da, sanık açısından usulün hiç de adil olmadığı izlenimini yaratma olasılığı o oranda artabilir. Sanık duruşmada olayın kendi cephesinden sunuşunu yapabilme fırsatını elde ettiğinde, kendi beyanların ne derece yanıt bulduğu konusunda geri besiyeye sahip olduğunda ve sonuçta hakim sanık hakkında verilen hükmün adil olduğunu izlenimi verebildiğinde, hakim adaletin etkinliği için çok şeyler yapmıştır denilebilir.

Kanıtın hukuka uygunluğu ilkesi doğrultusunda, yüklenen suç, hukuka uygun bir şekilde elde edilmiş her türlü delille ispat edilebilir (YCMK 217-2). Hukuka uygun olmayan kanıtın en ekstrem örneği ise suç nedeniyle Amnesia'ya düşen olan (tanıklık yeteneğine sahip olmayan) mağdurun suç eylemi hakkında tanıklığıdır. Kuşkusuz, kanıtın uygun olmaması nedeniyle bu mağdurun tanıklığı mahkemece reddedilecektir.

Suçluluk (Schuld) kavramı, ceza hukukunda yaptırımsal düzenlemelerin odağında bulunmaktadır. Bu kavram suçluluğun farklı yoğunlukta belirebileceği düşüncesine dayalı olarak suçluluk derecesinin farklılığına işaret etmektedir. Bu kavramla, eylemin yönleri ile sonuçlarına ilişkin yönleri olmak üzere *"suçlanabilirliğin"* bazı yönlerine yollama yapılmaktadır. Suçluluk derecesinin, suçlunun eylemi ve suçun sonuçları olarak iki bileşeni vardır. Sanık başkaca hareket edebilme (suçlunun eylemi) ve böylece haksızlık yapmaktan kaçınma olanağı (suçun sonuçları) varken, buna yönelmemesi nedeniyle suçlanmaya maruz kalması söz konusudur. YTCK 61. maddesinde cezanın tayini sırasında göz önüne alınacak konular sınırlayıcı olmamak üzere sıralanmıştır (StGB-46/ Alman Ceza Kanunu). Bu sıralamanın, suçlunun eylemi, işleniş biçimi, kusurun ağırlığı, amaç ve saik, meydana gelen zarar ve tehlikenin ağırlığı yanında failin geçmişi/ sabıkası, mağdura karşı tazmin veya iade çabası gibi suç öncesi ve suç sonrası suçlunun davranışını içerdiği görülmektedir (YTCK 62). Suçun sebep olduğu her olay ise *"suçun sonuçları"* anlamına gelmektedir. Hakim hangi bulguları ve konuları göz önüne alabileceği ve bunların ağırlığını saptama konusunda nispeten serbesttir. Yasal düzenlemeler hakim bu takdirini çok az derecede sınırlamıştır. En önemli sınırlama YTCK 61-3 /StGB'nin 46-3 maddesinden kaynaklanmaktadır; özel bir suçun hukuki tanımında yer alan gerekli unsurları içeren hallerin *"temel cezanın belirlenmesinde"* ayrıca göz önüne alınamayacağıdır. Müessir fiil suçunda bir başkasına da zarar vermesi ceza saptanmasında nazara alınmazken, mağdurun uzun süre hastane de kalması nedeniyle terfi edememesi ve bu sürede karısının komşusu ile aşk ilişkisine girmesini mahkeme nazara alabilir. Almanya'da uygulama bakımından StGB-46-3 maddesinin cezanın saptanmasından ziyade temyizde irdelenmek üzere karar gerekçesinde yer verildiğine tanık olduğu belirtilmektedir.

Mahkeme tarafından Savcılık'ta olduğu gibi bir diversion tedbiri olarak uzlaştırmaya başvurulması ön görülmüştür. Kamu davası açılması halinde uzlaşmaya tabi bir suç söz konusu ise, 253. maddedeki usule göre mahkemece uzlaştırma işlemlerine tevessül edilir (YCMK 254-1).

Hakim duruşmayı idare etmektedir. Kendisi toplumun yararı ile şüphelinin/sanığın yararını bağdaştırmalı ve dengeyi kurmalıdır. Toplum sanığın suç ve sorumluluğu sabit olduğunda derhal ve adil bir kararın verilmesini isterken, şüpheli/sanık kendisine isnat edilen suçu bilmeli, hakkındaki iddialara yanıt verebilmeli, ilave kanıtlar sunabilmeli, verilecek karar ve kararlara itiraz ederek diyalektik ortam sağlanabilmelidir. İşte bu bağlamda YCMK'nın en önemli getirisi "*çapraz sorgulama*" (cross-examination) olmuştur; "*Cumhuriyet savcısı, müdafii veya vekil sıfatıyla duruşmaya katılan avukat; sanığa, katılana, tanıklara, bilirkişilere ve duruşmaya çağrılmış diğer kişilere, duruşma disiplinine uygun olarak doğrudan soru yöneltebilirler. Sanık ve katılan da mahkeme başkanı veya hakim aracılığı ile soru yöneltebilir. Yöneltilen soruya itiraz edildiğinde sorunun yöneltilmesinin gerekip gerekmediğine, mahkeme başkanı karar verir. Gerektiğinde ilgililer yeniden soru sorabilir.*" (YCMK 201-1).

Çapraz sorgu iki tarafı keskin bir bıçak, gerçeğin keşfi için var olan en güçlü hukuki bir motor olarak kabul edilmektedir. Çapraz sorgunun amacı şöyledir; 1. İfadeyi nitelendirme veya açıklama; 2. Tanık/bilirkişileri, ön yargı ve tarafgirlik nedeniyle çürütmektir.

Çapraz sorguya egemen olan temel ilkeler ise, 1. Esasa girilmesi; 2. Kısa sorular sorulması ve basit kelimeler kullanılması; 3. Yalnızca yönlendirici sorular sorulması; 4. Cevabını bilmediğin sorunun sorulmaması; 5. Yanıtın dinlenmesi; 6. Tanıkla kavga edilmemesi; 7. Tanığın açıklamasına izin verilmesi; 8. Direkt sorgulamada ifadenin tekrarına izin verilmemesi; 9. Vurucu darbenin son söze saklanmasıdır. Çapraz sorgu türleri de 1. İşbirlikçi 2. Tahripkar olup, kuşkusuz, ikinciye birinciden sonra girilmeli ve sorular genelde, "*Evet*", "*Hayır*" veya "*Bilmiyorum*" yanıtını alacak şekilde formüle edilmelidir. İşte tanık ve bilirkişilerdeki gerçeği çıkarmaya elveren güçlü bir teknik sistemimize girmiş bulunmaktadır.

Rasyonel Yaklaşım

Yukarda bazı hükümlerine değinilen ve reform niteliğindeki böyle bir proje paketinin (YTCK, YCMK, İstinaf ve Cezaların/Güvenlik Tedbirlerinin İnfazı) yargılama reformuna dönüşmesi için normatif düzenlemeler

alt yapı ve adliye kültürü ile birlikte ele alınmalı idi. Ne var ki, çoğu yasal düzenlemelere özgü “*istim arkadan gelir*” postulatı bir kez daha, devlet, hukukun sosyal teorisinde yer almaya hak kazanmıştır.

Hukuk herkesi etkilediğinden, adli sisteme özgü süreci analiz etmek ve sistem yapısını besleyen varsayımları anlamakla işe koyulmalıdır. Bu bağlamda örgütlü adli sistemin nasıl işlediğini açıklayıcı nitelikte iki kavramsal model, “*sistemler modeli*” ile “*etki-tepki modeli*” vardır. Benzer nitelikli bu modellerle, işlev gördüğüne tanık olduğumuz adli sistem bünyesinde hukukun sosyal bir ürün olduğu kadar sosyal bir güç olarak algılanması vurgulanmaktadır. Yalnız bu modellerin, sürecin çalışması ve sistemdeki aktörlerin işlerini görmeleri açısından farklılık sergilendikleri görülmektedir. Şimdi bu modellerle YCMK düzenlemelerini irdeleyelim.

Sistemler Modeli

Adli sistem, bir sistemler modeli olarak, sisteme giren işler hakkında ne yapıldığı ile tanımlanmaktadır. Özünde adli sistemin görevi hukukun adalete dönüşümünü yetkin bir şekilde gerçekleştirmektir. Bunu yaparken de çağın giysileri (bilimsel/teknik) giyilmelidir. Bu iş, çeşitli talepler veya sistem girdilerinin adli kararlar veya sistem çıktısına dönüştürülerek yapılmaktadır. Bu bağlamda üç sosyal olguya tanık olunmaktadır; 1. Sistem girdileri; 2. Sistemin dönüşüm yapısı kullanılarak girdilerin ayrıştırılması; 3. Karar üretilmesidir. Adli bir sistem, yukarıda değinildiği üzere, işlevsel varlığını yalnızca kararların makul süre içinde adil, yetkin ve bağlayıcı olduğunun toplumca algılanması ile sürdürebilir.

Bu modelin ceza adaleti sisteminde çalışması Yeni Ceza Muhakemesi Kanunu'na göre özetle şöyledir; Kolluk evresinde, “*adli kolluk*” -polis-jandarmanın- “*şüpheliyi*” yakalayıp yakalamamasına, Savcılık evresinde, kamu davası açılıp açılmamasına/ön ödeme emri gönderilmesine, “*uzlaşma*”ya gidilmesi (m. 253), kamu davası açmada takdir yetkisi kullanılması (m. 171); etkin pişmanlık nedeniyle kavuşturmanın açılmasına yer olmadığına, mahkemece “*iddianamenin iadesi*” (m. 174), uzlaşmaya (m. 254) davanın düşürülmesi veya devamına, şüphelinin tutuklanması yerine “*adli kontrol altına alınması*” (m. 109), beraatına, hürriyeti bağlayıcı cezaların infazında ise, hükümlü hakkında “*iyi hal*” kararı verilip, şartlı salıverilme isteminin infaz hakimliğine intikali suretiyle sistemin çalışmasına tanık olunmaktadır. Bu örnekler hukukun işlev ve infazıyla yükümlü adli sistemin evrelerine ilişkin bulunmaktadır.

Bu modelde gelen girdiler iki türdür; talepler ve destekler. Talepler sisteme giren ve sistemi harekete geçiren ham maddelerdir. Talep olmaksızın adli sistem bir şey yapamaz. Talepler çeşitli biçimlerde olabilirse de, işlenen bir suç karşısında yapılan şikayet/açılan kamu davasından (cezai talepten) ibarettir.

• Sistemler Modeli



Destek, adli sistemde işlerin etkin bir şekilde görülebilmesi için gerekli olan halk desteğidir. Destek kavramı şu soruyla daha iyi anlaşılmalıdır. Halk adli sistemi neden desteklemektedir? Bu soruya verilecek çeşitli yanıtlar vardır; birincisi, bilinçli/bilinçsizce destek vermediklerinde olabilecek sonuçlarından çekindikleri için adli sistemi desteklemektedirler. Kişiler, adli tehditleri hiçe saydıklarında yakalanma (YCMK m. 90) ve gözlem altına alınma (YCMK m. 74, 91) gibi devletin zorlayıcı gücü ile karşı karşıya kalırlar. İkincisi, belki de daha gerçekçi olanı, halk adli sistemi kararlarından memnun kaldıkları için desteklemektedir. Üçüncüsü, halk adli sistemi "*adli sosyalleşme*" sonucu desteklemektedir. Adli sosyalleşme, kişilerin adli sisteme karşı aşırı derecede güven duyulan bir ortamda yetişmeleri sonucu kazanılmaktadır. Yalnız, zaman zaman adli sisteme karşı güvensizlik duygusunu dile getirenler bile sistemi desteklemekte ve geneldeki değerlendirmeleri olumlu olmakta, adli sisteme karşı koyanlar bile (mahalli kültüre özgü istisnalar dışında) mücadelelerini adli sistem sınırları içinde yapmaktadırlar. Bu yanıtlardan hangisinin ülkemiz genelinde/özelinde geçerli olduğu sosyolojik araştırmalarla saptanmış değildir. Belirgin olan son yirmi beş yıllık süre de, ivme kazanan ekonomik/organize suçlar nedeniyle oluşan anomik ortamda halkın yarıya olan güven ve desteğinde bir azalma görüldüğüdür.

Bu konuda hakimlerin niteliği/davranışı da söz konusu olmaktadır. Takılan bifokal gözlükler örneğindeki üst lensler bazen kalbur üstü kişiler için rezerve edilmiş bulunmaktadır. Nitekim, Hitler Almanya'sı ile Mussolini'nin İtalya'sındaki hakimler önceden biçimlendirilen sonuca uyarlı

“gerçekleri” oluşturmuyorlardı. Hakim ile savcılarının kalitesi kolluğun davranışlarının belirlenmesine yardımcı olmaktadır. Kolluk görevlileri, teorik olarak hukuka uyan vatandaşların koruyucusu, sosyal güvenlik ve barışın, en canlı enstrümanıdır. Yalnız, gecekondu semtlerinde, kendisine en çok ihtiyaç duyulan yörelerde kendilerine “güven” duyulmamaktadır. Yine mağdurun bir serseri/fakir olması durumunda kendisine yapılan kötü muameleyi savcı veya hakimin toleransla karşılaşmasına tanık olunması hiçte olağan dışı bir olgu değildir. İşkence ve kötü muamele bilinci yavaş yavaş ivme kazanmaya başlamıştır. İşte hukukun günlük uygulaması, kişilerin statüsü/sınıfı/cinsiyeti ve diğerlerine göre değiştiği gibi kentten kente de değişebilmektedir.

Özetle, bir hukuk sisteminin sağlayabileceği toplumsal destek, genelde görevlilerin günlük davranışından daha az derecede nesnel kurallar veya onların teknik mükemmelliğe dayalı bulunmaktadır. Bu nedenle, YCMK’yla beklenen amacın gerçekleşmesi için hukuk eyleyicileri arasında yaygın kültürel bilinçlenme seferberliği yanında halkın desteğini kazanmaya yönelik halkla ilişkiler stratejisi geliştirilmesine ihtiyaç bulunmaktadır. Bilinçlenme noktasında bir tarafta, Adalet Bakanlığı’nun hakim ve savcılara yönelik, öte yandan, TBB’nin avukatlara yönelik eğitim girişimleri takdirle karşılanmaktadır. Yalnız, bu eğitimin bir vitrin olmak ötesinde kalite içermesi üzerinde de titizlikle durulmalıdır. Öte yandan, halkın desteğine yönelik çalışmalar bağlamında mağdurları bilgilendirme ile tanıkların adliyede özel tretmana tabi tutulması için gerekli alt yapı çalışmalarına hızla girilmelidir.¹³

Adli sistemde dönüşüm yapıtında ise, sistem girdileri ayarlanmakta, başvurular sınırlandırılmaktadır. Herkes adli alana girmek için girişimde (özellikle ceza tehdidiyle özel hukuk taleplerini gerçekleştirmek üzere) bulunabilirse de, çok az kişinin bu alanı kullanmasına izin (ultima ratio) verilmelidir. Sistem girdisini sınırlayıcı süzgeç şu iki faktörle çalışmaktadır; rejim kuralları ve ayrıştırıcılar.

Rejim kuralları, adli sistemi kimlerin ve hangi koşullarda kullanılabilceğini, örneğin ancak haksız fiil mağdurunun şikayette bulunabileceğini belirlerken, sistem girdisindeki bekçiler, sistemin yükünü azaltmak için ayıklama işini üstlenmişlerdir. Savcılık/mahkemede uzlaşma ile ön ödemeye önem veren veya yeterli kanıt/şüphe olmaması karşısında takipsizlik kararı veren savcılar bu işlevi yeterince yerine getirmelidirler.¹⁴ Ceza

¹³ M. T. Yücel, *Adalet Psikolojisi*, Ank. 2004, s. 116-118.

¹⁴ Adalet Bakanlığı Teftiş Kurulu Yönetmeliği “Madde 20- Takipsizlik evrakı incelenirken delillerin eksiksiz toplanıp toplanmadığı, olaya uygun sonuca varılıp varılmadığı, takipsizlik kararının yeterli delil olmasına rağmen verilip verilmediği veya kanunun

yargılaması, böylece, “*ya hep ya hiç ilkesi*”ni uygular, beraat/mahkûmiyet ikilemi olmaktan çıkarılmalıdır.¹⁵ Bu evrede, savcılık/mahkeme içi ve mahkeme dışı uyuşmazlık çözümünün kesişme noktasında şu sorular gündeme gelmektedir. Savcılık/mahkeme dışı alanlarda faaliyet gösteren kuruluşlar ve meslek gruplarının ayıklamadaki etkisi ne ölçüde olabilir? Adliye dışı çözüme kavuşturulması daha rasyonel olacak davalar nelerdir? Bu sorular da toplumda uzlaştırma kültürüne özgü yeni açılımlara yönelmeyi, sosyal tarihimizde yeri olan uygulamaların güncelleştirilmesini gerektirmektedir.

Karanlık Sayı ve İş Yükü

Suç gerçeği ile adli makamlarca takip edilen suç olguları arasında büyük bir uçurum olup, suç istatistikleri yalnızca ilgili makamlarca saptanan suçlar hakkında bilgi vermektedir. İşlenen her suç ortaya çıkarılmadığından ve ortaya çıkarılan her suç da ihbar edilmediğinden, suçun izlerini, resmi tespit ağının dışında da takip etmek suretiyle hangi suçların ihbar edildiğini ve hangilerinin karanlıkta kaldığını belirlemek öncelikle önem taşımaktadır. Suç türlerine göre değişmekle beraber faili meçhul suç oranlarının yüksek bulunduğu ülkemize özgü kriminolojik bir bulgudur. Bu nedenle, sade bir vatandaş tarafından, hangi ve ne sayıda suçun algılandığı

açık hükmüne aykırı bulunup bulunmadığı, kanun yolu, mercii ve süresinin belirtilip belirtilmediği, ilgililere kararın tebliğ edilip edilmediği ve ayrıca olayın özelliklerinin gerektirdiği diğer hususlar üzerinde durulup durulmadığı araştırılır.”

Müştekisi ve mağduru bulunmayan hazırlık soruşturması sonucunda kanuna açıkça aykırılık teşkil edecek şekilde takipsizlik kararı verildiğinin tespiti halinde bu hususa gerektiğinde tavsiyeler listesinde yer verilmekle birlikte evrakın yeniden ele alınması da Cumhuriyet Başsavcılığı’na önerilir.” İngiltere’de 1951 yılında Başsavcı Lord Shawcross tarafından söylenen şu söylev tüm Başsavcılarca benimsenmiştir: “Bu ülkede işlenen suç eylemlerinin otomatik olarak kamu davasına konu olması hiçbir zaman kural olmadığı gibi gelecekte de olacağını beklemiyorum.” İngiltere’de kamu davasının açılması iki evrelî bir karardır: Her davada gerçekçi bir mahkûmiyet beklentisi yaratacak yeterli kanıt olduğunda, kamu yararı testi devreye girmektedir (Yazarın notu).

¹⁵ Duruşmanın sona ermesi ve hüküm (YCMK)

Madde 223.-

4. İşlenen fiilin suç olma özelliğini devam ettirmesine rağmen;

a. Etkin pişmanlık,

b. Şahsi cezasızlık sebebinin varlığı,

c. Karşılıklı hakaret,

d. İşlenen fiilin haksızlık içeriğinin azlığı,

dolayısıyla, faile ceza verilmemesi hallerinde, ceza verilmesine yer olmadığı kararı verilir.

ve kolluğa ihbar edildiği sorusu ortaya atılmalıdır. Diğer bir anlatımla, bir kişinin gerçekten ve kaç kere bir suç ortamına girdiği veya mağdur durumuna geçtiği veya şikayet/ihbar yoluyla suç takibine katkıda bulunduğunu öğrenmek önemlidir. Karanlık alanı etkileyen nedenler arasında (1) Vatandaşın suçu ihbar etme konusundaki isteksizliği -%50'si ihbar etmemektedir-; (2) Kolluk gücündeki ihmaller; (3) Faillerinin yakalanamaması -büyük mağaza ve süper marketlerden yapılan çoğu hırsızlıklarda olduğu üzere-; (4) Mağdurların suçlulardan korkması veya zanlının -kuşkulanan komşu çocuğu veya evdeki hizmetçinin- zarar görmesini istememesi; (5) Kolluğa başvurunun -bazı ırza geçme suçları için- bir yararı olmayacağı düşüncesi; (6) Mağdurun suçu, bildirmeye değer görmemesi yer almaktadır. İşte bu nedenlerinde belgelediği üzere, suç istatistikleri gerçekte insan davranışını ölçmek yerine insanın işlenen suçu haber vermedeki tutumunu ölçebilir. Suçların bildiriminde en etkili olan husus, kolluk ve yargı sisteminin etkili bir işlev sergileyebilmesidir. Vatandaşa güven verici, etkili hizmetler karşısında suç bildirim oranlarının artacağı sayısız kere kanıtlanmıştır.

Kriminolojide karanlık alana (dark figures) karşın belirlenen suç aritmetiği de, her insanın suç işleyebileceğini kanıtlamaktadır. Ülkemizde son iki yıl içinde 13 milyon elektrik abonesi denetlenmiş ve 645 bin elektrik hırsız yakalanmıştır. Bunları arasında varlıklı kişilerde yer almaktadır. İngiltere ve Galler'de self-report verilerine göre, genç insanların %50-90 oranında -haklarında kamu davası açılıp açılmadığına bakılmaksızın- suç işledikleri; Home Office (İç İşleri Bakanlığı) verilerine göre de, yetişkin erkeklerin %34'ünün 40 yaşlarına geldiklerinde bir sabıkası bulunduğu ve kadınlardaki bu oranının %8 olduğu görülmüştür.

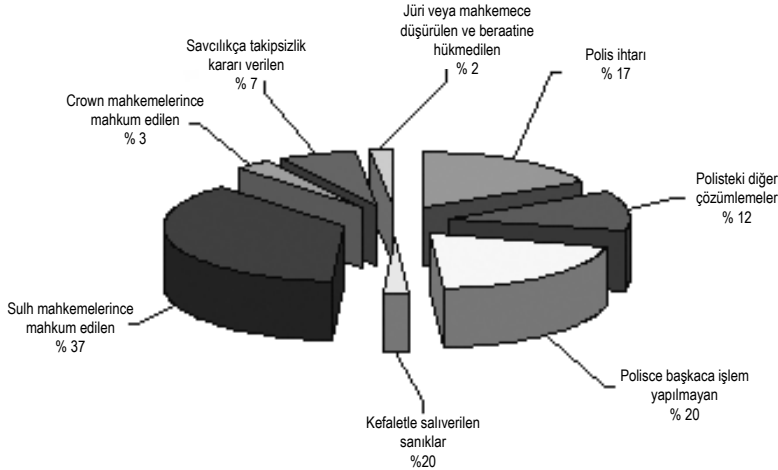
İşte suç istatistiği açısından gerçek ile görüntü arasındaki önemli ölçüde bir fark olduğu görülmektedir. Bu durumun yarattığı iş yükünü (talebi) karşılamakta (arızı sağlamakta) sıkıntı içinde olan ceza adaleti sistemi için bu farklılık "yerinde" ve bazen de yararlı görülmelidir. Nitekim, iş yükünün bugünkü konumu bile sistemin her evresinde (her ülkeye göre değişik evre/evrelerde olmak üzere) "diversion"a (sistem dışına) yönelmeyi bir gereksinme haline getirmektedir. Bu amaçla, İngiltere'de Eylül 1993 ve Mart 1994 tarihleri arasında on polis karakolunda gözetim altına alınan 4.250 sanık hakkında ceza adaleti sistem sürecinde verilen kararlar üzerine yapılan araştırma¹⁶ İngiltere'de ceza adaleti sisteminin özellikle ilk evresindeki "ayıklama olgusuna" ışık tutması bakımından sergilenmiştir.

¹⁶ Entry into the criminal justice system: a survey of police arrests and their outcomes, Home Office Research Study 185, London 1998.

Sanıklar Hakkındaki Karar Türü	%
Polis ihtarları verilenler	17
Diğer polis çözümlenmeleri-enformal ihtarlar	12
Polisçe başka işlem yapılmayanlar	20
Savcılıkça takipsizlik kararı verilenler	7
Kefaletle salıverilen sanıklar	2
Sulh mahkemelerince mahkum edilenler	37
Crown mahkemelerince mahkum edilenler	3
Juri veya mahkemece düşürülen ve beraatine hükmedilenler	2

Yukarıdaki tablonun sergilediği üzere, işlerin % 49'u kolluk evresinde ayıklanmaktadır.

**İngiltere'de Polis Gözetiminde Alınan 4250 Sanık Hakkında
Sistemdeki Karar Dağılımı**



Adli dönüşüm sürecinde işlem gören girdiler sonrasında, sistem çıktısına, kararlara tanık olunmaktadır. Sistemler modelinin nihai evresi ise geri besli işlevidir. Verilen kararların doğruluğu/yanlışlığı¹⁷ adli alanı etkilemekte ve bazen yeni girdilere sebebiyet vermekte; mağdurlara tazminat hakkı doğmaktadır (YCMK m. 141).

YCMK'yla (m. 109) tutuklamaya seçenek olarak "adli kontrolün" kabulü cezaevlerinde yüksek orandaki tutuklu sayısını azaltma da önemli bir gelişme olarak değerlendirilmelidir. Yalnız başına tutuklama, hakimi, şüpheli/sanık hakkında ya bütünüyle hürriyetten yoksunluğa ya da tam serbest bırakmaya mecbur kılan bir tedbir, zorunlu bir kötülüktür. Adı

¹⁷ Adli yanılma için bkz., M. T. Yücel, *Hukuk Sosyolojisi*, Ank. 2004, s. 148.

geçenler ya tutukevine kapatılacaklar veya tam serbest kalacaklardır. İşte adli kontrol, bu iki durum arasında probation benzeri bir kurumdur. Bu kurumla zanlı/sanık gözleme ve denetlemeyi elveren tedbirlere tabi tutulmaktadır. Kişinin böylece kaçması riski azaltılırken hürriyetten tümü ile yoksun kalmanın bazen giderilemez türden zararları ortadan kaldırılmış olmaktadır. Bu kurumun etkin bir uygulamaya kavuşturulması olanakları ile tutukluluk uygulamasının istisnai hale gelmesi hedeflenmiştir.

Adli kontrolün soruşturma evresi uygulanmasında üç temel koşul vardır;

1. Şüphelinin işlediği iddia olunan fiilin 100. maddeye göre tutuklamayı gerektirebilecek bir suçun oluşması,
2. Cumhuriyet savcısının istemde bulunması,
3. Sulh ceza hakiminin kararı.

Adli kontrole tabi tutulan şüphelinin veya 113. maddenin son fıkrası gereğince kovuşturma evresinde sanığın maddede dokuz bentte ayrı ayrı gösterilmiş yükümlülüklerden hangilerine yani bunlardan birine veya birden çoğuna tabi tutulacağı hakim veya mahkemenin kararında belirtilecektir.

Bu noktada, “*sistem modeline*” göre iş akışı, girdi kontrolü, aşınma parametrelerini belgelemek üzere 2000 yılı Adalet İstatistikleri’nde 1000’e indirgenmiş görüntüsüne aşağıdaki tablolarda yer verilmiştir.¹⁸ Savcılık tablosunda görüldüğü üzere işlerin %30.3’ünde takipsizlik kararı verildiği göz önüne alınarak kolluk evresinde İngiltere örneğinde olduğu gibi “*ayıklama*” işlemine olanak sağlayacak yasal düzenleme gereği belirmektedir. Ne var ki, bu gerek Adalet Komisyonu Alt Komisyon Başkanı H. Köylü’ye hatırlatılmasına karşın Ceza Muhakemesi Kanunu’nda bu türden bir “*diversion*” düzenlemesine yer verilmemiştir. Ceza adaleti sisteminde süregelen iş yükünü azaltmada en belirgin düzenleme kabahatlerin Yeni TCK’da “*de-criminalize*” edilmiş olmasıdır. Aynı derece anakronistik bir düzenleme de kamu davası açılmasında “*yeterli kanıt*” yerine “*yeterli şüphe*” ölçütünün getirilmesidir (m. 170). Bu bağlamda yasa koyucunun terimsel açıdan tutarlılığı göz ardı ettiğine tanık olunmakta; Ceza Muhakemesi Kanunu 74, 100, 2b 2, 3, 128, 133, 135, 139 ve 140. maddelerinde “*yeterli şüphe*” ölçütüne yer verilmektedir. Ceza usulünde kamu davası açılmasında mecburilik/lega-

¹⁸ Bk. M.T. Yücel “Cezaevleri ve Sosyal Gerçekler bölümü” *Hukuk Sosyolojisi*, Ank. 2004, s. 256-285; Heuni, *Crime and Criminal Justice Systems in Europe and North America, 1990-1994*, Helsinki 1998, pp. 95-100.

lite ilkesi egemen olmasına karşın sorgu hakimliğinin kaldırılması üzerine “yeterli kanıt” ölçütü ile getirilen “takdir”e karşın adliye kültüründe “yeterli belirti” ölçütünün yeşerttiği kültürün Adalet Müfettişleri’nce vurgulanması üzerine yıllarca kamu davasında tanık olduğumuz enflasyonist baskının devam edeceği görülmektedir. Bu konudaki baskıyı azaltmak amacıyla yıllardır dile getirdiğim “iddianamenin reddi” kurumu Yeni Ceza Usul Kanunu’na ithal edilmiş ise de, bu kuruma özgü uygulama esprisinin hemen oluşabileceğini beklemek fazlaca iyimserlik örneği olacaktır

Bu kurumun uygulamasında, iddianamenin iadesi ve duruşmayı açması seçenekleri arasında hakimın kararına dayanak olacak ölçüt mahkumiyet olasılığının varsayılan yüksekliği olmalıdır. Hakimın görüşüne göre, beraat olasılığı mahkumiyet olasılığından yüksek olduğunda, iddianame iade edilmelidir. Eğer, bu türden bir değerlendirme yapılmayarak, biçimsel açıdan CMUK m. 170’de yer alan ögelere özgü yüzeysel bir irdelemeyle yetinilmesi halinde oldukça yanlış bir siyasetin oluşması riskiyle karşı karşıya kalınacaktır. YCMK’nın “Madde Gerekçeleri” bölümünde bu endişemizi haklı çıkaran şu anlatıma yer verilmiştir; “İddianamenin iadesini düzenleyen bu maddeye göre, davaya bakacak olan mahkeme kamu davasının açılması için delillerin yeterli şüpheliyi ortaya koymasına karşın, iddianamede bazı fazla önemli olmayan noksanlık saptarsa, örneğin şüphelinin açık kimliğinin belirtilmemesi, uygulanması gereken kanun maddesinin gösterilmemesi, bütün delillerin mahkemeye verilmemiş olması ve benzeri gibi, iddianameyi tamamlaması için Cumhuriyet Savcılığı’na geri verilmesine karar verecektir. Geri verilme nedenleri maddede dokuz ayrı bentte gösterilmiştir. Bunun üzerine Cumhuriyet Savcısı eksikleri tamamlayarak aynı iddianameyi veya gerekiyorsa yeniden düzenleyeceği iddianameyi mahkemeye sunacaktır. Amaç, davanın bir duruşmada sonuçlanmasını sağlayacak alt yapıyı oluşturmaktır.”¹⁹

İşte bu konuda hakimlerin teorik açıdan bilinçlendirilmesine acilen gereksinmesi vardır. 1 Nisan 2005 tarihinde yürürlüğe girme sonrası, “de-facto” uygulamada, gereksiz açılan kamu davaları nedeniyle mahkeme savcılık arasında “gel-git olgusuna”, Cumhuriyet Savcısı’nın itirazlarına (m. 174, 4) tanık olunması kaçınılmazdır. İşte uygulamayı izlemek ve değerlendirmek üzere, eski CMUK’a göre sistem akışında yer alan işlemlere ilişkin eyleyicilerin reflekslerinde nasıl bir etkileşim olacağına saptanması için olgusal araştırma projelerinin Adalet Akademisi çatısı altında realize edilmesine ihtiyaç vardır. Genelde bu türden analitik çalışmalara, “sosyo-juridik” araştırmalara her kanun açısından olduğu kadar özellikle usul kanunları açısından büyük ihtiyaç vardır.

¹⁹ Hükümet Tasarısı 178. madde gerekçesi.

Ceza siyasetine egemen olan postulatın “ne derece sosyo-kriminolojik bulguları yansıtan mükemmellikte bir ceza kanunu kabul edilirse edilsin, rasyo- nel nitelikleri içeren etkin bir usul yönetişimi olmadığında başarısızlık -adalete güvensizlik- kaçınılmazlığı” karşısında bunun sosyal bedelinin 2000-2001 yıllarında ülkedeki sistematik bankacılık krizinin yol açtığı maliyet GSYİH’nin %19.3’lük maliyetten daha büyük ve kalıcı olacağı hatırdan çıkarılmamalı;²⁰ hukuk sosyologları akademik kürsülerden seyirci olmak yerine sahaya inmelidirler

Ceza adaleti sistem akışındaki iş yükünü paradoksal şekilde etkileyen en önemli kalem, zaman aşımı nedeniyle düşme oranlarındaki yükseklik- tir.²¹ Sisteme işlerlik illüzyonu veren bu kalemdeki oranın ne kadar azaltılacağı konusu ve bu durumda alınacak proaktif önlemlerin ne olacağı pek gündeme getirilmediği için zaman zaman dile getirdiğim illüzyon gerçeğine bilinçli bir bilinçsizliğin egemen olduğu görülmektedir. Sayın Adalet Bakanı Cemil Çiçek’in 13.01.2005 günü akşamı NTV’de yaptığı söyleşide belirttiği gibi “zaman aşımı nedeniyle düşme” olgusunun nedenleri açısından yargı dışına taşıdığı da bilinmelidir.

Ceza adaletinde sorun alanlarından biride görevsizlik/yetkisizlik gibi yapay işlerin yarattığı emek/süre kaybıdır. Bunu belgelemek üzere savcılık ve mahkemelere ait verilere aşağıdaki tablolarda yer verilmiştir.

SAVCILIK	
Takipsizlik kararı	303
Ön ödeme	120
Açılan Kamu Davası	457
Yetkisizlik	72
Görevsizlik	8
Birleştirme	41
Çıkan iş sayısı	1000

²⁰ M. T. Yücel, *Kriminoloji*, İst. 2004.

²¹ M. T. Yücel, *Hukuk Sosyolojisi*, s.106.

CEZA MAHKEMELERİ	
Yetkisizlik	8
Görevsizlik	19
Birleştirme	19
Düşme	217
TCK 119 göre ort.kaldırma	83
Beraat	133
Mahkumiyet	521
Çıkan Dava Sayısı	1000

Yukarıdaki tablolardan “Ceza Mahkemeleri” bölümünde yetkisizlik ve görevsizlik oranının %27’i bulması ve bu oranın yıllarca yarattığı yapay iş sistemdeki kırtasiyeciliğin boyutunu sergilemektedir. YCMK’nın bu konuda getirdiği sihirli bir çözüm söz konusu değildir.

Ceza adaleti sistem girdisinde iş yükünü, yukarıdaki “Savcılık” tablosunda görüldüğü üzere, azaltan en önemli kurumlardan biri “ön ödeme”dir. Kurumun yeni TCK’ya göre görüntüsü şöyledir;

“(1) Uzlaşma kapsamındaki suçlar hariç olmak üzere, yalnız adli para cezasını gerektiren veya kanun maddesinde öngörülen hapis cezasının yukarı sınırı üç ayı aşmayan suçların faili;

a. Adli para cezası maktu ise bu miktarı, değilse aşağı sınırını,

b. Hapis cezasının aşağı sınırının karşılığı olarak her gün için yirmi Türk Lirası üzerinden bulunacak miktarı,

c. Hapis cezası ile birlikte adli para cezası da öngörülmüş ise, hapis cezası için bu fıkranın (b) bendine göre belirlenecek miktar ile adli para cezasının aşağı sınırını,

Soruşturma giderleri ile birlikte, Cumhuriyet Savcılığı’nca yapılacak tebliğ üzerine on gün içinde ödediği takdirde hakkında kamu davası açılmaz.

(2) Özel kanun hükümleri gereğince işin doğrudan mahkemeye intikal etmesi halinde de fail, hakim tarafından yapılacak bildirim üzerine birinci fıkra hükümlerine göre saptanacak miktardaki parayı yargılama giderleriyle birlikte ödediğinde kamu davası düşer.” (YTCK 75) Öte yandan, “ön ödemeye tabii işlerde, ön ödeme usulü uygulanmaksızın kamu davası açılmaz. Aksi takdirde iddianame iade edilir” (YCMK 174-2).

Bu bağlamda ABD’de yaygın bir uygulaması olan “*plea bargaining*”e (itiraf pazarlığı diye adlandırılan savcı ile sanığın anlaşmasına) değinmekte yarar vardır. Sanığın itirafı üzerine savcının “*de facto*” hakim görevini üstlenerek mahkumiyete karar verip, ceza tayin etmesidir. Diğer bir anlamıyla, savcının suçun derecesi azaltması veya arzulanır bir ceza önermesi karşılığında sanığın hakim huzurunda yargılanma hakkından vazgeçerek itiraf etmesidir. Zamandan ve yargılama giderinden tasarruf ile ceza adaletine sağlanan kazanımın ne derece olduğu cürümlere ait mahkumiyetlerin %90’ının “*plea bargaining*” sonucu olması ile daha iyi anlaşılacaktır. Bu oranın yüksekliği ABD’de artan profesyonelleşmenin bir belirtisi olarak değerlendirilmekte ve bu mahkûmiyet kararlarının da genellikle temyizde onandıkları görülmektedir. Bu sistemde mahkemeye intikal eden dava oranı %5, beraat oranı ise %2’den az bulunmaktadır.²² YCMK’yla (m. 171) cezanın ortadan kaldırılmasını gerektiren “*etkin pişmanlık*”²³ ve “*şahsi cezasızlık*”²⁴ (TCK 167 ve 273. maddeleri) hallerinde “*takdirilik ilkesine*” doğru bir açılım sağlanmıştır. Öte yandan YTCK’daki probation/gözetimli ertelemeye benzer “*uzlaşma*” kurumu²⁵ (CMUK m. 253) şikayete bağlı geniş bir suç yelpazesi göz önüne alındığında metropol adliyelerinde bu konuda “*uzlaştırma*” sanatına ehil savcılardan oluşan bir uzlaştırma biriminin kurulması ve yaygın bir uygulamaya kavuşturulması üzerinde özenle

²² S. J. Grana and J. C. Ollenburger, *The Social Context of Law* (Prentice Hall, New Jersey) 1999, p. 107-108; Data from U. S. Department of Justice, Bureau of Justice Statistics. The Prosecution of Felony Arrest Washington, D. C. U. S. Government Printing Office, 1990; ABD Federal Ceza Usulü Kuralları’nda itiraf sözleşmesinin uygunluğu açıkça ifade edilmektedir. 11. Kural’da, itham pazarlığı ile yaptırım pazarlığına açıkça yetki verilmektedir.

²³ TCK 93, 192, 201, 221, 254 ve 274. maddeleri.

²⁴ Şahsi cezasızlık ... gerektiren şahsi sebep.

Madde 167. - (1) Yağma ve nitelikli yağma hariç, mal varlığına karşı işlenen suçların;

a. Haklarında ayrılık kararı verilmemiş eşlerden birinin,

b. Üstsoy veya altsoyunun veya bu derecede kayın hısımlarından birinin veya evlat edinen veya evlatlığın,

c. Aynı konutta beraber yaşayan kardeşlerden birinin,

Zararına olarak işlenmesi halinde, ilgili akraba hakkında cezaya hükmolunmaz.

Şahsi cezasızlık ... gerektiren sebepler

Madde 273. - (1) Kişinin;

a. Kendisinin, üstsoy, altsoy, eş veya kardeşinin soruşturma ve kovuşturmayla uğramasına neden olabilecek bir hususla ilgili olarak yalan tanıklıkta bulunması,

b. Tanıklıktan çekinme hakkı olmasına rağmen, bu hakkı kendisine hatırlatılmadan gerçeğe aykırı olarak tanıklık yapması,

Halinde, verilecek cezada indirim yapılabileceği gibi, ceza vermekten de vazgeçilebilir.

(2) Birinci fıkra hükmü, özel hukuk uyuşmazlıkları kapsamında yapılan yalan tanıklık hallerinde uygulanmaz.

durulması ihtiyacını belgelemektedir. Bu kurumla ceza siyaseti suçlunun korunmasına odaklanmış yaklaşımdan “mağdura” yönelik yaklaşım ivme kazanmış bulunmaktadır.²⁶

Mağdurun Korunması ve Hakları

İşte ceza adaleti sisteminde mağdurların yararlarını korumak amacını güden bu duyarlılığın gittikçe güçlenerek ortaya çıktığı görülmektedir. Tüm dünyada olduğu gibi ülkemizde de bugüne kadar mağdurlara karşı gösterilen ilgi bazı adam öldürme, terör ve örgütlü suçlarda ve cezaların ertelenmesi gibi bazı kurumlar açısından söz konusu olabiliyordu. Oysa bugün ülkemiz de, Batı ülkelerinde olduğu gibi, suç mağdurları veya ailelerine devletin tazminat ödemesi bile öngörülmektedir. XXI. yüzyıl adalet sisteminde, ceza adaleti yerine getirilirken, mağdurun tatmin edilmesi de ön plana çıkarılmış bulunmaktadır. Bu amaçla ceza davasının tüm evrelerinde mağdura bir kısım haklar ve yetkiler tanınması ön görülmüş, suça karşı sadece ceza yaptırımı yeterli sayılmayarak, zararın giderilmesi/onarımı en başta gelen amaç kabul edilmiştir. Bu bağlamdaki en önemli düzenleme ise uzlaşmadır.

Uzlaşmanın hedefi suçun işlenmesinden sonra fail ve mağdur arasında meydana gelen çekişmeyi, Cumhuriyet Savcısı veya hakimın atayacağı bir avukat/avukatların girişimleriyle çözerek hem adaleti sağlamak ve hem de mağduru derhal tatmin etmek, fail ile mağdur arasında barış sağlamaktır. Böylece, zararın giderilmesi yanında moral bir unsur da sağlanabilmektedir (etik işlevi). Bu süreçte, failin ceza sorumluluğu saptanıp zararın giderilmesi için gereken de yapılmış bulunacağından hem adalet yerine getirilmiş, fiille ihlal edilmiş olan hukuk kurallarının varlığı vurgulanmış (pedagojik işlev)

²⁵ Soruşturulması ve kovuşturulması şikayete bağlı suçlar, uzlaşma.

Madde 73.

(8) Suçtan zarar göreni gerçek kişi veya özel hukuk tüzel kişisi olup, soruşturulması ve kovuşturulması şikayete bağlı bulunan suçlarda, failin suçu kabullenmesi ve doğmuş olan zararın tümünü veya büyük bir kısmını ödemesi veya gidermesi koşuluyla mağdur ile fail özgür iradeleri ile uzlaştıklarında ve bu husus Cumhuriyet Savcısı veya hakim tarafından saptandığında kamu davası açılmaz veya davanın düşürülmesine karar verilir.

²⁶ İstem üzerine “adli kontrol” (YCMK m. 109) kapsamında alınan güvenceden mağdurun haklarını veya nafaka borcuna ilişkin kısmın kendilerine ödenmesi ön görülmüştür (YCMK m. 114). Yine hapis cezasının ertelenmesi, mağdurun ... uğradığı zararın aynen iade, suçtan önceki hale getirme veya tazmin suretiyle tamamen giderilmesi koşuluna bağlı tutulabilir. Bu durumda, koşul gerçekleşinceye kadar cezanın infaz kurumunda çektilmesine devam edilir (TCK 51-2).

ve dolayısıyla kamusal barışın yeniden kurulmasına hizmet edilmiş, devlet, süreç adaleti ve yaptırım infazı için gerekli harcamadan da kurtulmuş olacaktır (mali işlevi).

Kamu davasının bütün evrelerinde mağdur haklarının saptanması ve güvence altında tutulması, görevliler ve adli merciler için temel bir görev olarak kabul edilmelidir; mağdurun hakları hem saptanmalı, kendileri bilgilendirilmeli ve hem de güvence altında tutulmalıdır.

Mağdurun korunması ile ilgili bulunan ve karşılaştırmalı hukukta artık "hak" olarak yer alan bu yaklaşım ve cereyana uyularak, niteliği itibarıyla hukuki ve mağdurun kişisel haklarını güvence altına alan bir hüküm Türk hukukuna girmiş bulunmaktadır. Hakim veya mahkeme ya da Cumhuriyet Savcısı henüz hüküm verilmeden güvencenin mağdurun haklarını güvence altına alan veya nafaka borcuna ilişkin olan kısmının, mağdura veya nafaka alacaklısına verilmesini emredebilecektir. Ancak bu emrin verilmesi iki koşulunun gerçekleştirilmesine bağlı tutulmuştur; (1) mağdur veya nafaka alacaklısı bunu istemeli, (2) şüpheli veya sanık bu hususta rızalarını ifade etmiş olmalıdırlar. Ancak soruşturma veya kovuşturmanın konusu ile ilgili olaylar nedeniyle, bir yargı mercii mağdur veya nafaka alacaklısı lehine bir karar vermiş ise yukarıdaki birinci koşulun gerçekleşmesine gerek olmayacaktır.

Mağdur, diğer haklar arasında, soruşturma evresinde aktif olabilecek, kolluk ve Cumhuriyet Savcılığı'ndan delil toplanmasını, soruşturmanın gizlilik ve amacını bozmamak koşuluyla Cumhuriyet Savcısı'ndan belge örneği isteyebilecek, avukat vasıtasıyla soruşturma belgelerini ve muhafaza altına alınan eşyayı inceletebilecek, Cumhuriyet Savcısı'nın kovuşturmaya yer olmadığı yönündeki kararın denetlenmesini isteyebilecektir. Mağdur ve şikayetçiye son soruşturmada, duruşmadan haberdar edilme, kamu davasına katılabilmek, katıldığı kamu davasında kişisel haklarını isteyebilme, tutanak ve belgelerden örnek isteyebilme, tanıkların davetini isteyebilme, yoksa, baro tarafından bir avukat atanmasını isteyebilme (YCMK 234), davaya katılmış ise kanun yollarına başvurabilme hakları (YCMK 242) tanınmıştır. Bütün bu haklar, mağdur ve şikayetçiye anlatılıp açıklanır ve bu husus tutanağa geçirilir.

Eğer katılan on sekiz yaşını henüz doldurmamış ya da sağır veya dilsiz veya kendisini savunmayacak derecede malûl ve avukatı da yoksa, istemi aranmaksızın kendisine bir avukat görevlendirilir. Türk hukukunda insan hakları alanında önemli bir anlayış değişikliğini ortaya koyan bu çağdaş düzenleme, "mağdurların" bir kez de yargılama evresinde mağdur olmaları önleyici bir tedbir oluşturması bakımından oldukça önemlidir.

En önemli düzenlemelerden biri de ilke olarak işlenen suçun etkisiyle psikolojisi bozulmuş çocuk veya mağdurun, bu suça ilişkin soruşturma veya kovuşturmada tanık olarak bir defa dinlenebileceğidir (YCMK 236). Bu suretle cinsel suç mağdurlarının defalarca dinlenmesi sonucu “ikinci kez mağdur” olmaları önlenmiş olacaktır.²⁷ Tanıkların dinlenmesi sırasındaki görüntü veya sesler kayda alınabileceği hükme bağlanmış ise de (YCMK 52) anılan nitelikte çocuk ve mağdurların dinlenmesi ve yüzleştirilmesi gerektiğinde bunun kapalı devre televizyon sistemiyle yerine getirilmesinin içtihat edilmesi ve bu teknolojik düzenlemeye yer veren bir duruşma salonunun oluşturulmasına gidilmelidir.

Yeniden “sistemler modeli”ne döndüğümüzde, bu modelin adli sistemdeki sürecin dinamik niteliğini sergilediği, girdilerin çıktıları ve çıktılarında karşılık olarak girdileri etkilemekte olduğu görülmektedir. Hiç kuşkusuz, halkın adalete güveni artması, şikayete bağlı suçların artış kaydetmesi ve karanlıkta kalan suç oranının azalması hallerinde sistem girdisinin artması kaçınılmaz olmaktadır.

Genelde ise, şu sorular için yapılacak saptamalar da önemlidir; kimler dava açmakta ve talepte bulunmaktadır? Halk ne kadar sıklıkla davacı olmaktadır? Yöresel farklılıklar var mıdır? Davacı türlerinden bazılarının sonuç almak ihtimali diğerlerine göre daha mı fazladır? Kamu kurum ve kuruluşlarının taraf olduğu dava oranı neden fazladır? Kişiler sisteme yeterince destek veriyorlar mı? Kişiler artık sisteme/ rejim kurallarına / sistem girdisinde yer alan eyleycilere destek vermediklerinde ne olur? Mahkeme kararları, mahkemelerin varlık ve meşruiyetini nasıl etkilemektedir? Mahkeme kararlarına (ilamlarına) kimler ve hangi koşullarda uymaktadırlar? Hukuk/ceza ilamlarının infaz edilmesi oranları nedir? Hukuk davalarının ceza davaları girdisine etkisi var mıdır?²⁸

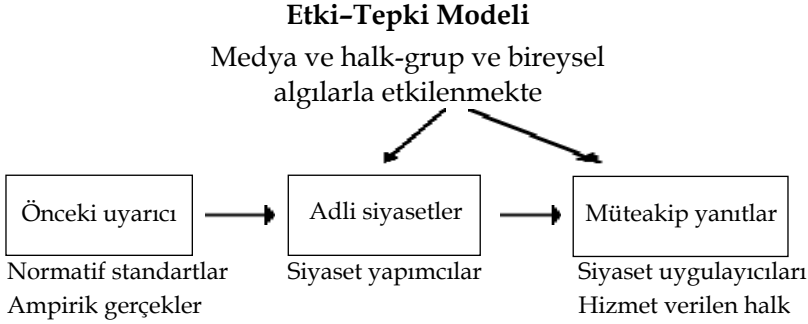
Etki-Tepki Modeli

Bu modelde aynı temel sonuçları sağlamak üzere biraz farklı kavramlar kullanılmaktadır. Adli siyasetler, sistemde saptanan önceki etkilere yanıt olarak görülmekte ve aynı zamanda müteakip tepkilerin oluşacağı gelecekteki etkiler olarak algılanmaktadır. Bu modelde de üç şeyin varlığına tanık olunmaktadır; 1. Sistemi etkileyen önceki etkiler, 2. Sistemi etkileyen adli siyasetler ve 3. Davalara neden olan müteakip tepkiler.

²⁷ M. T. Yücel, *Adalet Psikolojisi*, Ank. 2004 s. 64.

²⁸ Bu soruların yanıtları için bkz., M. T. Yücel, *Türkiye’de Yargının Etkinliği*, Ank. 1999 ile *Türk Ceza Siyaseti ve Kriminolojisi*, Ank. 2003, s. 128.

Önceki uyarıcılar ise, iki değişkenle etkilenmektedir. Bunlar normatif standartlar ve ampirik gerçeklerdir.



Normatif standartlar, sosyal sistemin halktan uyum göstermesini beklediği kurallardır. Bu kurallar, yasalar ve diğer düzenleyici normlar veya kültürel/enformal beklentilerdir (örneğin örf ve adetler ile paylaşılan değerler). Ampirik gerçekler ise, sistemde verilen kararlara dayanak olan kanıtlar/bilgilerdir. Normatif standartlar ve ampirik gerçekler mahkemede eyleyicilerle süzgeçlenmekte/irdelenmektedir. Kuşkusuz, savcılar, hakimler, avukatlar ile infaz personelinin düşünceleri ile karakteristikleri, normatif standartlar ile ampirik gerçeklerin algılanmasını etkilemektedir.

Önceki uyarıcılar, sistemin adli siyasetlerini etkilemektedir. Değişebilir nitelikteki bu siyasetler önceki yasalar ile kültürel standartlardan etkilenmektedirler. Öte yandan, medyanın mahkeme kararlarını haber yapması ve kamu görevlilerinin tepkileri gibi çeşitli sınırlayıcı ve kolaylaştırıcı faktörler de adli siyasetleri etkilemektedir. Bu çeşitli kolaylaştırıcı ve sınırlayıcı nitelikteki faktörler, sistemdeki eyleyiciler (kolluk görevlileri, savcılar, hakimler ve kalem personeli) ve halk tarafından tekrar ayrıştırılmaktadır. Bunun üzerine sistemde halkın tepkisine tabi yeni siyasetler üretilmektedir.

Halkın tepkisi, "müteakip yanıt" olarak adlandırılmaktadır. Adli siyasetlere gösterilen müteakip yanıtlar kendisini davranışlarda ve/veya tutumlarda değişim veya kararlılık olarak göstermektedir. Adli siyasetler, tutumları değil, davranışları -veya tersi- veya davranış ve tutumları değiştirilebilir. İlave, davranış ve/veya tutumlardaki değişimler yeni siyaset değişimlerine yol açabilir. Tüm bu süreç, siyaset yapımıcılarınca devamlı olarak etkilenmektedir. Hukuk tarihçisinin bu konuda yapacağı iş, değişim sürecinde etkili olan güdül güçlerin karakter ve sıralamasını yeniden oluşturmaktır. Değişim için istemin hangi yönden geldiğini; neyin sebep ve neyin sonuç olduğunu saptamaktır.

Yeni bir proje ele alındığında her iki modeli temel alan analiz ve araştırmaların dayanak oluşturması gerekirken, YCMK'da bunun göz ardı edildiğine tanık olunmuştur. Adalet Bakanlığı komisyon çalışmaları sırasında Adli Sicil ve İstatistik Genel Müdürü olmama karşın "yargı gerçeği" konusunda bir sunum yapılması istenilmediği gibi TBMM Adalet Komisyonu Alt Komisyon Başkanı H. Köylü'ye bu konuda isterlerse bir sunum yapabileceğimi sözlü olarak bildirmeme karşın konuya ilgi duyulmaması en azından bu çok önemli usul projesinin sosyolojik boyutundan yoksun olduğuna işaret etmektedir.

Öte yandan, hukukta/yargılamada tıkanma olduğunda tek çare olarak daha fazla sözcüğüne sarılmaktan da vaz geçilmelidir. Bazı suç türleri artış gösterdiğinde cezaları ağırlştırıyoruz; davalar arttığında mahkeme/hakim, Yargıtay'da daire sayısını artırıyoruz; cezaevleri nüfusu arttığında yeni cezaevleri inşa ediyoruz; tıpkı yollarımız kalabalıklaştığında, daha fazla yol/alt geçit inşa edilmesi, kentlerde güvenlik sorun haline geldiğinde, daha fazla sayıda polis gücü için çağrı yapılması gibi. Ne var ki, "daha fazla"ya başvuru şimdiye dek sorunları çözemedi. Sorunu çözmek için en pratik çare "genel af" uygulamaları olmuş, af sonrası sistem rahatlamış²⁹ ve ortalama yargılama süresi azalmıştır. Ne var ki, siyasi suçluları da kapsamak üzere 1991 yılında 3713 sayılı Terörle Mücadele Kanunu çerçevesinde genişletilmiş şartlı salıverme ve suç olmaktan çıkarılan fiiller nedeniyle oluşan dolaylı af ve özellikle 2000 yılında çıkarılan 4616 sayılı Şartlı Salıverme ve Erteleme Yasası, Anayasa Mahkemesi'nce iptal edilen hükümleriyle de kanıtlandığı üzere, af kanunları açısından en kötü teknisyenlik örnekleri olmakla kalmayıp, sözde erteleme/şartlı salıverme yanı ile "yargıdaki kırtasiyeciliği" de yoğunlaştırmıştır.³⁰

Nitekim, 1960 (113 sayılı), 1966 (780 sayılı) ve 1974 (1803 sayılı) yıllarındaki af kanunlarıyla, sistemin verimliliği üzerinde belli bir artışa tanık olunmuş ve bu durumu belgelemek üzere af yıllarına ait ceza mahkemelerindeki ortalama yargılama süreleri ile verimlilik ölçümlemesindeki değişimlere aşağıda yer verilmiştir.³¹

²⁹ Genel Af (Af ile ilgili Disk Açık Oturumu) Disk Yayın no. 12, İst. 1974 s. 18-21.

³⁰ 4616 sayılı Kanun'un genel gerekçesinde "Toplumda meydana gelen sosyal ve ekonomik değişimlerin, suçların çeşitliliğinin ve miktarının artmasında etken olduğu görülmektedir. Bu suçları işleyenlerin topluma yeniden kazandırılmaları ve toplumla bütünleşmeleri bakımından cezalarının toplamından 10 yıl indirim yapılmaktadır." önermesi haklı olarak şu soruyu davet etmektedir: Sosyal ve ekonomik koşullarda ne türden bir iyileşme olmuştur ki hakkaniyet ve nesafet adına önceki koşulların ürünü olan suçlar için böyle bir indirim öngörülmüştür.

³¹ M. T. Yücel, *Türk Ceza Siyaseti ve Kriminolojisi*, Ank. 2005, s. 144.

Yıllar	Toplam	D	Çıkan	D	Ortalama Yargılama Süresi	D	V	D
1960	830609	100	602769	100	183	100	72.6	100
1961	720516	87	432280	72	200	109	60.0	83
1962	76647	92	443136	74	228	125	57.8	80
1963	787667	95	506019	84	225	123	64.2	88
1964	780597	94	428354	71	246	135	54.9	76
1965	869105	105	450307	75	286	156	51.8	71
1966	953749	115	654656	109	225	123	68.6	95
1967	805237	97	452206	75	244	133	56.2	77
1973	1108313	133	589192	98	289	158	53.2	73
1974	1162662	140	951155	158	165	90	81.8	113
1975	880714	106	619921	103	132	72	70.3	97
1994	1327717	160	829322	138	204	112	62.5	86

(D) Değişim (V) Verimlilik % = Çıkan/Toplam

Bu sektörde asıl sorun mahkeme değil, adalettir ve bu adaletin de yalnızca Adalet Bakanlığı'nda olmadığı bilinmelidir. Yine güvenlikte de sorun, kolluk görevli sayısı olmayıp, güvenlidir. Tıpkı sorunun otoyollarda değil, yolculuk edebilmekte olduğu gibi.

Sonuç

YCMK'nın içerdiği yeni kurum ve koruma tedbirleri nedeniyle çok ciddi bir atılım olarak değerlendirilmesi gerektiği ve tüm sorunun adliye kültürü ve sosyal açıdan yeterince bir hazırlığın olmaması/mali portresinin düşünülmemesi ve "istem arkadan gelir" felsefesine sığınılmasında saklı bulunduğu³² sonuç olarak, yukarıdaki kavramsal modeller bağlamında adli sistemin işleyişini oluşturan öğelerdeki her parametreye özgü pragma-

³² 5235 sayılı ...Bölge Adliye Mahkemeleri ... kanunu 1 Nisan 2005 tarihinde yürürlüğe girecekse de, en geç iki yıl içinde bölge adliye mahkemelerinin kurulması tamamlanacak ve tüm yurttaki görevlere başlayacakları tarih *Resmî Gazete*'de ilan edilecektir (Geçici madde 2 ve Yürürlük- Madde 55). H. S. Türk, TBMM Plan ve Bütçe Komisyonu'nda 2000 Yılı Adalet Bakanlığı Bütçesi Sunuş Konuşması" standart kadro durumu dikkate alındığında 2180 yeni mahkeme kurulması ve bu mahkemelere toplam 4068 hakim ve Cumhuriyet savcısı atanması gerektiği ortaya çıkmıştır." İvedi gereksinme duyulan adliye yazı işleri müdürü ve zabıt katibi sayısı ise 10248'dir. 5276 sayılı Kanun'la (RG, 29/12/2004-25685) 4000 hakim ve savcı kadrosuyla 1000 hakim adayı ve 5500 yardımcı personel kadrosu ihdas edilmiştir. Ayrıca bkz., M. T. Yücel, *Türkiye'de Yargının Etkinliği*, Ank. 1999, s. 10.

tik şu iki yönlü sorunun yöneltilmesi gerekmektedir; YCMK'nın ne türden bir işleve hizmet etmesi ön görülmüştür? Ve bu işlev doyurucu bir şekilde yerine getirilebilecek midir? İşte bu soruların yanıtları hakkında devamlı olarak edinilecek objektif bilgi olmaksızın, iyileştirme/reform düşünülen sistemdeki dar boğazlar giderilmeksizin işe koyulmak gereksiz bütçe harcamalarına neden olacaktır. Mevcut sisteme özgü sonuç görüntüleri değiştirmek için sistem girdilerini ayıklamak/değiştirmek gerekmektedir. ve sistemin hukukun amaçları için var olduğu bilinmelidir. Yinelerseniz, YCMK uygulaması ile açık/gizli amaçlara ne derece hizmet edebildiği zaman içinde saptanmalı; yargılama süreci fizyonomisinin, ceza usulü normlarından ziyade onu uygulayanların tutum ve davranışlarıyla şekillenmekte olduğu, hakimler ve avukatlar arasındaki iyi ilişkilere dayalı bulunduğu ve sonuçta adliye kültüründe çok ciddi bir değişim olmadıkça amaç değerlere ulaşamayacağı bilinmelidir. Bu postulat hukuk sosyolojisinin temel bir verisi olarak algılanmalıdır.

İşte sorularla başladığım bu incelemeyi şu soru cümleleriyle sonlandırmak istiyorum; YCMK ile tesis edilen yeni ceza usulü sisteminde suçta "karanlık sayı" azalacak; kamu davası oranında hissedilir bir azalma olacak; "davaların erimesi" nedeniyle şüpheli/sanık sayısı ile hüküm giyenler arasındaki orantısızlık³³ ile yaptırımların aşınması³⁴ azaltılacak; suç mağdurları daha az mağdur edilecek; daha dürüst yargılama icra edilecek; yargılama süratle sağlanacak; beraat oranlarında Avrupa çitası yakalanacak; suçlular hakkında psiko-sosyal anket raporu hazırlanarak ceza yaptırımlarının bireyselleştirilmesi gerçekleşecek; yaptırımların genel/özel önleyici etkisi daha artacak mıdır(!?) Gönlüm bu sorulara "evet", aklım hayır "diyor" ve sonuçta gönlüm aklıma mağlup oluyor. İstenilen amaç değerlere ulaşabilmek için uygulanacak yöntemin iki temel ögesinden birincisi, yukarıda anılan modellere referansla Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesi'nin "Ceza Adaletinin Yönetimi" hakkındaki (95) 12 sayılı Tavsiye Kararı'ndaki ilkelerin³⁵ göz önünde bulundurulması; ikincisi de,

³³ M. T. Yücel, *Kriminoloji*, İst. 2004, s. 137-138.

³⁴ M. T. Yücel, *a.g.e.*, s. 139.

³⁵ I. Amaçların Belirlenmesi

1. Yönetim ilkeleri, stratejileri ve teknikleri, ceza adaletinin verimli ve etkili işleyişine önemli katkılarda bulunabilir. Bu doğrultuda, ilgili kurumlar iş yükü, maliye, fiziki yapı, insan kaynakları ve iletişim yönetimi için amaçlar belirlenmelidir.

2. Çeşitli kurumların amaçları, suç kontrolü ile ceza adaleti siyasetleri bağlamında koordine edildiğinde daha verimli ve etkili ceza adaletine kavuşulması oldukça kolaylaşacaktır.

II. İş Yükü Yönetimi

3. Ceza adaleti kurumlarının işleyişini ölçme, verimlilik ve etkinliğini değerlendirme ve faydalı değişiklikleri geliştirmeye yönelik düzenli ve devamlı takip usulleri

hukuk fakültelerinde bu yeni yaklaşımlara özgü felsefe ve öğreti ve teknikle beslenen hukukçuların³⁶ sistemde yer almaları ve adliye kültüründe “değişim” yaratabilmeleridir.

tesis edilmelidir. Bu konulardaki gelişme ya bir iç danışma birimi geliştirilerek veya dışarıdaki danışmanlara başvurularak sağlanabilir.

4. Ceza adaleti yönetimi, koşulların gelişmesi nedeniyle, devamlı olarak her yerde aynı kurallara tabi tutulamaz. Bu nedenle, iş yükü ve kaynak planlamasında; demografik, sosyal, ekonomik ve diğer koşullar ile değişim göstergeleri göz önüne alınmalıdır.

5. İş yükünün verimli şekilde yönetimi ile farklı kategorideki davaların uygun işlemlere tabi tutulması için ölçütler belirlenmelidir. Bunlar, adli ve diğer ilgili personelin işbirliği ile geliştirilmelidir. Bu standartlara gerekli uyumun sağlanması doğrultusunda kurumlara olanca destek verilmelidir.

6. Bu bağlamda, hakimler ve savcılarca davalar hakkında, sürecin ilk evresinden başlayarak farklılaştırılmış şekilde işlem görmesine imkan veren ayıklama teknikleri geliştirilmelidir.

7. İnsan unsurunun en iyi şekilde değerlendirilmesi amacıyla hakimler ve savcılar, başka ajanlar tarafından yerine getirilebilecek görevlerinden arındırılmalıdır.

III. Yapıların Yönetimi

8. Mevcut yapıların sistematik olarak tespiti, ihtiyacın değerlendirilmesi ve uzun dönemli planlama; yeni binalara yatırım, onların coğrafi konumu, eski binalardaki imkanların geliştirilmesi ile bakım ve onarım hususlarındaki kararlar da temel öğelerdir. Bu çerçevede, ceza adaletindeki çeşitli profesyonel ve diğer kullanıcıların ihtiyaç ve beklentileri de göz önüne alınmalıdır.

9. Gizli kalmış veya yeterince kullanılmayan fiziki kaynaklar ile mümkün olan ekonomiyi harekete geçirmek üzerinde önemle durulmalıdır. Bu yaklaşım, örneğin duruşmaların mekanların boş olduğu zamanlara kaydırılması, kurumların belli bir yörede yoğunlaştırılması veya mevcut tesislerin yeniden organize edilmesi şeklinde olabilir.

IV. Personel Yönetimi

10. Yönetimsel ilkeler, stratejiler ve tekniklerin tanıtılması için adli çevreye özgü özel kültür ve koşullar göz önüne alınmalı ve dayatma yerine ikna yöntemi kullanılmalıdır.

11. Personelin iyi derecede yönetilmesi yanında görevlerle kişilerin uygun şekilde eşlendirilmesi için personelin yetenekleri, eğitimi vs.yi kapsayacak şekilde mesleki kayıtlar tesis edilmelidir. Yetkili makamlarca, bu kayıtlar sistematik olarak tutulmalı; personel gerektiğinde kendi kayıtlarını görebilmelidir.

12. Hakimler ve savcılar için hizmet öncesi ve hizmet içi eğitim programları, adliyeye özgü modern yönetim ilke ve uygulamalarını içermelidir.

13. Kariyer geliştirilmesi yolundaki planlamalar; uzmanlaşmayla veya personelin yeni beceriler ve uzmanlıklar kazanması için yaratılan fırsatlarla aktif bir biçimde takip edilmelidir. Çalışma koşulları, özellikle güçlük arz ettiğinde, özel bir denetime tabi tutulmalıdır.

V. Bilgi Yönetimi ve İletişim

14. Verilerin toplanması, korunması, kullanım ve dağıtılması için daha sağlıklı ve etkili sistemler devreye sokulmalıdır. Kişisel veriler için gerekli koruma sağlanmalıdır.

15. Bilgi teknolojisi, ceza adaleti kurumlarının çalışması ve gerekleri ile bilgi

Araştırmalar için hukukçular ve sosyologların birlikte çalışması gereğini hukuk sosyologu H. Kantorowicz 1906 yılında İ. Kant'a³⁷ benzer şu sözlerle ifade etmiştir;

*"Sosyolojiden soyutlanmış dogmatik boştur,
dogmatikten soyutlanmış sosyoloji de kördür."*

kullanıcılarına uyumlaştırılmalıdır. İşbu gereklilik konusunda bilgi kullanıcılarına danışılmalıdır.

16. Ceza adaleti yönetiminde, her kurumun kendi içinde iyi derecede bir dahili iletişim tesis etmesi üzerinde önemle durulmalıdır.

17. Ceza adaleti kurumları bilgi yayma siyasetine kendilerini fazlaca adanmışlardır. Merkezi, bölgesel ve yerel ölçekte ceza adaleti idaresinin çeşitli kurumları ile suç kontrolündeki diğer kurumlar arasındaki bilgi akışı hızlandırılmalı ve davaların sonucu hakkında iyi derece bir feed-back sağlanmalıdır.

18. Halkla ilişkileri iyice geliştirmek üzere özellikle ceza adaleti kullanıcıları, medya, gönüllü kuruluşlar (örneğin mağdur dernekleri), vatandaşlar ve demokratik kurumların (parlamento, yerel idarelerin) ihtiyaçları üzerinde önemle durulmalıdır. (Terc. M. T. Yücel) Ayrıca bkz., Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesi'nin Ceza Adaletinin Sadeleştirilmesi hakkındaki (87) 18 sayılı Tavsiye Kararı; bkz., K. Bjornberg ve P. Richmond, *Türkiye'de Yargının İşleyişi*, 2003, TBB Web: www.barobirlik.org.tr

³⁶ Bkz., S. Dönmezer - F. Yenisey, *Ceza Adaleti Sisteminin Etkinliği-1998*, İst. 2000, s. 284.

³⁷ "Kavramsız algı kördür, algısız kavram da boştur." I. Kant.